

HETEN VOLTAK – EGY 20. SZÁZAD ELEJI MISKOLCI IRODALMI ANTOLÓGIA MEGSZÜLETÉSE ÉS FOGADTATÁSA

Jakab Mátyás András
Herman Ottó Múzeum, Miskolc

Absztrakt: 1909-ben jelent meg Miskolcon a *Heten vagyunk* című versgyűjtemény, melyben a városhoz kötődő fiatal írók, költők közösen tárták műveiket a nagyközönség elé. Az alábbi tanulmányban igyekszem bemutatni a kötet szerzőinek személyét, pályájukat. Az életrajzok között kiemelt helyet foglal el Kaffka Margité, mint a kötet legismertebb szerzője. Ezután végigveszem a *Heten vagyunk* megszületésének körülményeit és fogadtatását a korabeli országos és miskolci sajtóban. A kritikák közül külön figyelmet érdemel Leszih Andor cikke, melyben meglehetősen erősen fogalmazott Kaffka Margit versei kapcsán, és amely cikket ezért később sokat bírálták a szakirodalomban. Bemutatom ezeket a bírálatokat és azt is, hogyan vélekedett több évtizeddel később saját cikkéről Leszih.

Kulcsszavak: irodalomtörténet, helytörténet, életrajz, nőírók, irodalmi antológia

Amikor a Herman Ottó Múzeum tavalyi évkönyvében megjelent *Leszih Andor emlékezete* című tanulmányon dolgoztam (JAKAB–SIMON 2020), hívta fel figyelmemet Békési Gábor irodalomtörténész kollégám egy érdekes estre. „*Tudtad, hogy Leszih írt egyszer egy kritikát Kaffka Margitról, ami miatt aztán az irodalommal foglalkozók sokat szidták?*” – valahogy így hangzott a kérdés. Szerencsére sikerült némi anyagot találnom a témában, és kiderült, hogy az említett kritika a *Heten vagyunk* című verseskötet kapcsán született. A készülő tanulmányba írtam is erről két-három bekezdést, „*Amikor Leszih Andor tévedett*” címmel, de a végleges változathoz ez kimaradt.

Úgy éreztem, a téma elég érdekes ahhoz, hogy megérjen egy külön cikket. Egy rövidebb közlemény talán kitelik belőle – gondoltam akkor. Aztán ahogy elkezdtem beleásni magam mélyebben, sorra jöttek a *Heten vagyunk* kapcsán a megválaszolni való kérdések: honnan a cím, ki volt a másik hat szerző, hogy született meg a közös kötet, milyen volt a fogadtatása, tényleg Leszih Andor írta róla az egyetlen kritikát?

Az alább olvasható tanulmányban többek között ezekre a kérdésekre igyekeztem válaszokat találni. Kezdeként röviden bemutatom a 19–20. század fordulójának miskolci irodalmi életét, majd a *Heten vagyunk* szerzőinek életrajzát. Ezek közül kiemelt szerepet kapott Kaffka Margité: ezt egyrészt az ő irodalmi jelentősége indokolja, másrészt az, hogy az utókor a *Heten vagyunk*-at eddig gyakorlatilag csak a Leszih-féle kritika irányából, a „Kaffka kontra Miskolc” alapállásból vizsgálta. Ennek újragondolásához szükségesnek érzem az életrajz részletes áttekintését, kiegészítését. Nem térek ki azonban arra a bő tíz évre, mely Miskolcra való elköltözése után még Kaffka Margit előtt állt: alaposan feldolgozott időszak ez, irodalmi, irodalomtörténeti szinten közismert művekkel és eseményekkel – úgy érzem, csak a tanulmány hosszát gyarapítanám ezek előcítálásával. Ezzel szemben a többi, kevésbé ismert szerző esetében igyekeztem a *Heten vagyunk* megjelenése utáni pályájukat is legalább néhány mondatban bemutatni, miután a rájuk vonatkozó információk sokkal kevésbé ismeretek, illetve jóval nehezebben összegyűjthetőek.¹

¹ Thurzó Nagy László a Miskolci lexikonban (THURZÓ NAGY 1965, 242–244) a Bán Jenőről, Faragó Józsefről, Péry Ilonáról és Reichard Piroskáról közölt életrajzi adatok forrásaként „Szilágyi Pálné Heten vagyunk tanulmányát” jelölte meg, mely írást azonban sajnos nem sikerült fellelnem, de még beazonosítanom sem.

A kalandos pályafutású Bán Jenő esetében például ez a rész jóval hosszabb is lett, mint költői tevékenységének ismertetése.

Az életrajzi adatokat követik aztán a kötet megjelenésének körülményei és a versek sajtóbeli fogadtatása. Szóba kerül ezek között természetesen Leszih kritikája, illetve ennek későbbi interpretációja a szakirodalomban is, különös tekintettel Gyárfás Ágnes egy cikkére. És szerencsére van lehetőségem bemutatni azt is, hogyan vélekedett erről a kritikáról majd' ötven év távlatából maga Leszih.

Amire nem vállalkoztam, az a versek irodalmi igényű elemzése: ez egyrészt véglegesen szétfeszítené a tanulmány kereteit, másrészt szakterületembe sem vág, így meghagyom a lehetőséget inkább egy – ehhez valamikor remélhetőleg kedvet érző –, e téren hozzáértőbb kolléga számára.

A MISKOLCI IRODALMI ÉLET A 19–20. SZÁZAD FORDULÓJÁN

1909 márciusában jelent meg tehát Miskolcon 400 példányban a *Heten vagyunk* című irodalmi antológia, melyben a városban élő (vagy oda kötődő) és alkotó fiatal írók, költők közösen tárták műveiket a nagyközönség elé. A kötet szerzői (szigorúan ABC sorrendben, ahogyan a borítón is szerepelnek): Bán Jenő, Faragó József, Kaffka Margit,² Miskolczi Simon János, Péry Ilona, Reichard Piroska és Sassy Csaba.

Ezek az évek Miskolcon a fejlődésről, a város gyarapodásáról szóltak. Bár a régió központja vitathatatlanul Kassa volt és maradt, a borsodi megyeszékhely is sokat lépett előre: Miskolc gazdasága és infrastruktúrája folyamatosan fejlődött, lakossága pedig jelentősen nőtt. Ennek a fejlődésnek kézzelfogható bizonyítéka volt, hogy az ország mintegy száz rendezett tanácsú városa közül egyedülként 1908-ban Miskolc elnyerte a törvényhatósági jogot.

Bármeekkora volt is azonban a korábbiakhoz képest az előrelépés, egy, a kassaihoz vagy nagyváradihoz (és pláne budapestihez) hasonló pezsgő irodalmi élet kialakulásának nem voltak meg a lehetőségei. Leszih Andor fél évszázad távlatából így emlékezett vissza az akkori viszonyokra: „Az író, ha módja volt rá, maga adta ki verses, novellás kötetét, vagy addig talpalt, amíg összehozta az előfizetőket s így biztosította könyve megjelenését. Mikor a század elején már két-három időszak, sőt egy rendes napi-

lap volt Miskolcon, akkor ezekben jelentek meg az írók művei (s nem is volt jóformán szám, amelyikben egy-egy vers, vagy elbeszélés ne lett volna), és az akkor már irodalmi szempontokat is figyelembe vevő, sőt legtöbbször csak e miatt készült naptárakban és almanachokban is.”³

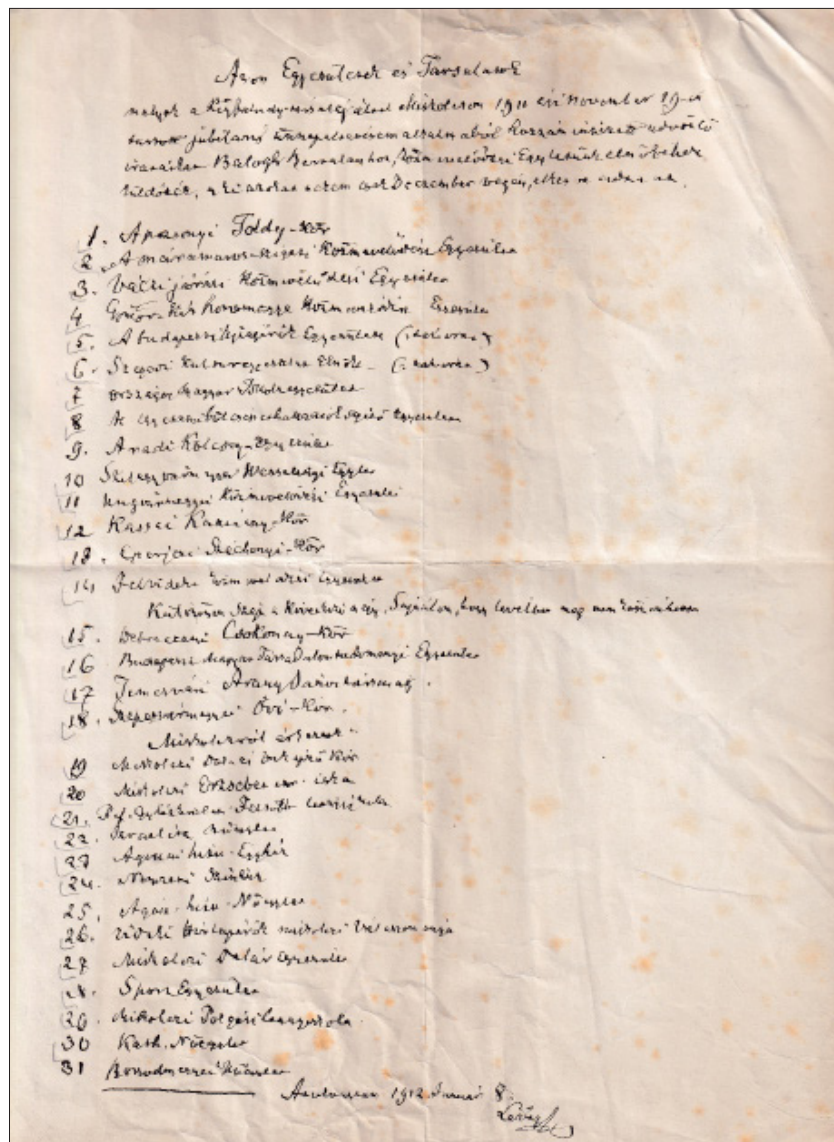
Az ifjú miskolci írók dolgát az sem könnyítette meg, hogy a tiszteletreméltó irodalmi múlt az idős Lévay József személyében szó szerint ott járt-kelt közöttük. Porkoláb Tibor, aki a Miskolc története sorozat IV. kötetében a korszak irodalomtörténeti összefoglalóját írta, egyenesen Lévay-jelenségről beszél (VERES 2003, 969). Lévay, mint az 1848/49-es szabadságharc aktív résztvevője, a Petőfi, Arany, Tompa „triumvirátus” kortársa és utóbbi kettő személyes jó barátja annak a nemzedéknek utolsó képviselője volt, melyet mint a magyar irodalom aranykorának alkotóit tiszteltek a századfordulón. A kortársak számára ő volt a nagy idők nagy tanúja, aki már pusztán személyében, de főként visszaemlékezéseiben hidat képezett múlt és jelen között. Ezt a szerepet élete utolsó harmadában Lévay tudatosan fel is vállalta: országszerte vett részt temetéseken, ünnepi megemlékezéseken, szoboravatásokon, ahol az alkalomra írt emlékbeszédeit, emlékdáit adta elő.

Miskolcon, illetve Borsod megyében azonban ennél is tovább mentek. Az idős Lévay köré hatalmas kultuszt kerekítettek, mely csúcspontját 1911. november 19-én érte el. Az ünnepelt 86. születésnapjának másnapjára időzített ceremónia apropóját a költő Kisfaludy Társaságbeli tagságának ötvenedik évfordulója adta. Bár mint Lévay naplójában feljegyezte, ez valójában csak a következő évben lett volna esedékes (LÉVAY 2001b, 170). A Társaság elnöksége, jeles tagjai vonattal érkeztek Miskolcra, ahol Nagy Ferenc polgármester-helyettes és főjegyző fogadta őket. Ha magunk elé képzeljük a következőkben leírt eseményeket, sokkal inkább egy külföldi államfő látogatása juthat eszünkbe, mint egy „egyszerű” költő felköszöntése. „Ezután hosszú kocsisorban bevonultak a fellobogózott városba, ahol a Korona-szállodához hajtottak. Az előre megállapított program szerint egy nagy küldöttség ment el az ünnepelt lakására, ahonnan a helybeli diákság sorfala között visszatértek a Koronára, az ünnepség színhelyére. Megható és megkapó látványt nyújtott ez az elvonulás és a szálloda udvarán felállított leányiskolai növendékek sorfala. – Fiatal leánykák virágokat hintettek a koszorús költő elé.”⁴

2 A megelőző években az írók alkotásainak egy része Fröhlichné Kaffka Margit vagy F. Kaffka Margit néven jelent meg, itt azonban időközben bekövetkezett válása miatt már újra a leánykori nevén szerepelt.

3 Leszih Andor Kaffka Margitról szóló visszaemlékezése és az ehhez kapcsolódó levelezés a HOM HTD 73.676.20. leltári szám alatt található.

4 *Ellenzék*, 1911. november 21.

1. kép. Lévai József sajátkezü feljegyzése azokról az egyesületekről és társaságokról, melyek a jubileumi ünnepség kapcsán felköszöntötték (HOM HTD 73.487.90.)

Fig. 1. József Lévai's handwritten note on the associations and societies that greeted him in connection with his anniversary celebration (HOM HTD 73.487.90.)

A méltató beszédek mellett a kitüntetések sem maradtak el. Még az előző évben döntött úgy Miskolc közgyűlése, hogy Lévat a város díszpolgárává választja, az erről szóló oklevelet⁵ ekkor adta át neki Szentpáli István polgármester. Báró Vay Elemér megyei főispán pedig a király által adományozott Szent István-rend kiskeresztjét tűzte fel az idős író ruhájára.

Két évvel később Lévaíró utcát neveztek el Miskolcon – ez a megtiszteltetés élő emberek kö-

zül korábban csupán Jókai Mórnak jutott osztályrészül. Az Avason pedig külön, „Lévai József pihenője” feliratú padot állítottak fel számára, hogy gyakori sétái során legyen hol megpihennie (VERES 2003, 970).

Lévai József személyét és egyéniségét különösen tiszteletreméltóvá teszi, hogy a szinte határtalan bálványozás ellenére sem kezdett a neki odaitélt költőfejedelem szerepében tetszelegni. Jóléso érzéssel megállapította ugyan, hogy „tevékenysége nem

5 HOM HTD 53.248.88. – az irat 1910. március 22-re van keltezve.

történt hiába, mert megcáfolja ama bibliai mondást, hogy senki sem lehet próféta a saját hazájában.”⁶ Írói pályafutását azonban így összegezte egy 1902-es naplóbejegyzésében: „Igazán arra a meggyőződésre kell jutnom, hogy egész működésem nem terjed túl a tisztességes műkedvelés határán” (LÉVAY 2001a, 191). Magáról az 1911-es ünnepségről pedig ezt vetette papírra: „Baj nélkül átsegített az Isten. A reám váró kötelességet és szerepet közmegelegedésre teljesítettem” (LÉVAY 2001b 173–174).

A fentiekből jól látható, mekkora elismerés övezte Lévyt a korabeli Miskolcon. Ennek egyik következménye volt, hogy az általa képviselt formailag igényes, népies hatásokat mutató, a szűkebb vagy tágabb pátria szeretetét hangsúlyozó költészet, mint a költészet egyetlen lehetséges és helyes iránya szerepelt sokak gondolkodásában. Ismét a Porkoláb Tibor által leírt Lévy-jelenséghez kell nyúlnunk, hogy lássuk: az idős költőben a hagyományok őrzője mellett egyfajta modernségellenes jelképet is látott a kortársak egy része (VERES 2003, 979), melyet aztán örömmel követték is.

Ez a fajta bezárkózás, újíttáellenes hangulat – a fentebb említett tagadhatatlan fejlődés ellenére – nem csak az irodalom és költészet kapcsán lehetett sajátja ekkoriban Miskolcnak, hanem sok egyéb területen is. Persze már a kortársak között is akadtak olyanok, akik igyekeztek ennek tarthatatlanságára rámutatni. Ilyen volt például Balogh Bertalan a Közművelődési és Múzeum Egyesület főtitkára, aki saját szavai szerint Zemplénből bevándorolt jött-mentnek számított a városban, és aki a sokat mondó *Nem kell modern ember!* címmel publikált gúnyos-ironikus tárcát a jelenségről a Miskolci Naplóban.⁷ „Ez a négy szó rövidesen olyan specialitása lesz Miskolcznak, mint a kocsonya. [...] Annyit jelent, hogy maradjunk, mint a béka a kocsonyában! Fagyjunk be!” – írta, ezzel igyekezve érzékeltetni, mennyire nem nyitott a város a kívülről érkező in-gerekre, az előremutató hatásokra.⁸

KAFFKA MARGIT ÉS MISKOLC

Kaffka Margit 1880. június 10-én született a Szatmár megyei Nagykárolyban, szülei Kaffka Gyula és Uray Margit voltak. Mivel apja sikeres

ügyvédként, majd megyei főügyészként dolgozott, a későbbi író és húga kisgyerekkorukat jó körülmények között, anyagi bőségben tölthették. Ez változott meg 1886-ban, mikor Kaffka Gyula mindössze 33 évesen, súlyos betegsége elől menekülve öngyilkosságot követett el (ROLLA 1980, 22).⁹ Miután anyja egyedül nem tudott gondoskodni róla, Kaffka Margit az irgalmas nővérek Szatmár városában működő zárdájának bentlakó növendéke lett. Miután anyja újra férjhez ment, a középiskola első négy évét (a mai 5–8. osztályt) Nagykárolyban járta ki, majd visszatért Szatmárra az irgalmasokhoz a tanítóképzőbe. Az utolsó évre már csak úgy tudta biztosítani tandíját és szállását, hogy elvállata: a képzésért cserébe egy évet tanítani fog a rend valamelyik iskolájában.

Sikerült elérnie, hogy ezt az egy évnnyi tanítást Miskolcon kelljen letudnia, ahol apai nagyszülei éltek, akik hűgát nevelték, így lett belőle 1898-ban miskolci lakos. Szatmári iskolatársával és barátnőjével, Szilágyi Erzsébet énektanárnővel együtt kezdték meg itt a munkát, aki később Sassy Csaba miskolci újságíró-költő felesége lett (THURZÓ NAGY 1965, 225). Kaffka Margit azonban ekkor még nem vert hosszabb időre gyökeret a városban. Az egyévnnyi kötelező szolgálat után Budapestre költözött, ahol az 1901/1902-es tanév végén megszerezte polgári iskolai tanári oklevelét. Ezek az évek nagy boldogságban teltek számára, jól érezte magát a nyüzsgő városban, és ekkoriban kezdett komolyabban írni, versei 1901 áprilisától jelentek meg különböző folyóiratokban, Budapesten, Miskolcon és Szatmáron is.

A képesítés megszerzése után egy, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban dolgozó nagykárolyi ismerős segítségével jutott álláshoz – ismét – Miskolcon, ezúttal az Állami Polgári Leányiskolában, egyelőre mint helyettes tanítónő. Végleges kinevezését – segédtanítónői státuszban – a következő tanév előtt kapta meg.¹⁰ Tanítványai szinte bálványozták. 1918 végén bekövetkezett tragikusan korai halálakor egy egykori diákja nekrológiájában az alábbiakat írta róla: „Az ő tanítása soha sem volt merev, száraz dogmák és szabályok lecsépelése, hanem bármilyen tárggyal kapcsolatban is az életre való jótanácsok és helyes tanulságok levonásának az összessége. [...] Önök 14 éves emberek’ szokta volt mondani és mi büszkén és boldogan néztünk egy-

6 *Ellenzék*, 1911. november 21.

7 *Miskolczi Napló*, 1902. június 7.

8 Balogh cikkét Porkoláb Tibor is idézi a *Miskolc története* IV. kötetében, de a megfogalmazása alapján („teljes meggyőződéssel hangoztatja”) nem egyértelmű, hogy felismerte-e az írásban a szerintem egyértelmű iróniát.

9 Az öngyilkosság lehetőségét Csorba Zoltán (CSORBA 1955, 66) tévedésnek minősíti, Bodnár György pedig nem foglal állást, de mindkét változatot ismerteti (BODNÁR 2001, 9).

10 *Miskolczi Napló*, 1903. augusztus 8.

2. kép. Sassy Attila: Kaffka Margit portréja, 1954
(HOM KGy 63.64. Fotó: Mészáros Viktória)
Fig 2. Attila Sassy: Portrait of Margit Kaffka, 1954
(HOM KGy 63.64. Photo by Viktória Mészáros)

*másra, hogy íme, van egy tanárunk, aki emberszám-
ba vesz bennünket.*¹¹

Több helyen lehet arról olvasni, hogy Kaffka Margit özvegy édesanyjával élt együtt Miskolcon (THURZÓ NAGY 1965, 225 és valószínűleg tőle vette át GYÁRFÁS 1972, 84), ez azonban téves információ: Uray Margit első férje halála után nem sokkal hozzáment Almássy Ignác ügyvédhez, és a jelen tanulmányban tárgyalt időszak alatt végig Nagykárolyban éltek (ROLLA 1980, 26).

1903 elején aztán óriási szerencse érte az írónőt: a *Magyar Génius* című újság szerkesztését átvevő Gellért Oszkár elődje fiókjában egy nagy köteg – korábban megjelenésre alkalmatlannak ítélt – Kaffka Margit-verset talált, amiket elkezdett sorban leközoelni a lapban. Év végére Gellért tető alá hozta az első, egyszerűen Versek címet viselő Kaffka-kötetet is, úgy, hogy az írónőnek – a versek megírásán túl – semmi gondja nem volt vele (ROLLA 1980, 129, 146).

Szini Gyula írt méltató kritikát a könyvről *A Hét* című irodalmi lapba¹², melyet a Kaffka Margit életében fontos szerepet játszó települések újságjai, a *Miskolci Napló*¹³ és a *Szatmármegyei Közlöny* (ROLLA 1980, 146) is lehoztak. „Minden költeményével nagyobb és nagyobb lett, a hamupipőkei munkában nem sorvad el a kedve és most, hogy hercegnői köntösében lép elé: ámulatba csak a sokaságot fogja ejteni, amely nincs hozzászokva a mesebeliséghez. [...] Hogy női lélek: megérezik minden során. Csodálatos, hogy eddig épp a nőköltőkben nem láttam meg a nőt, mert olyannak adták, amilyennek a férfiak kívánják.”

Ennek az időszaknak a másik fontos eseménye az írónő életében eljegyzése volt Fröhlich Brúnó erdőmérnökkel, melyről röviden a miskolci sajtó is beszámolt. „Fröhlich Brúnó eljegyezte Kaffka Margit kisasszonyt, a jeles költőnőt, a miskolci polgári leányiskola tanárnőjét.”¹⁴ Ebben az évben jelentek első komolyabb prózai munkái, a *Levelek a zárdából* című kisregény és a *Nyár* című elbeszélés.

11 *Miskolci Napló*, 1918. december 4.

12 *A Hét*, 1904. február 7.

13 *Miskolci Napló*, 1904. február 13.

14 *Miskolci Napló*, 1904. március 3.

1905 elején lezajlott az esküvő, melyről ugyancsak olvashatunk a lapokban. „Fröhlich Brúnó m. kir. erdész e napokban kötött házasságot Kaffka Margit írónővel a miskolci állami polgári iskola tanítónőjével, Budapesten, a VI. kerületi anyakönyvi hivatalban; az egyházi esketés az óbudai katolikus templomban volt.”¹⁵

Év végén megtette első lépéseit újságíróként is. Az *Ellenzék* számára írt tájékozottságot és hozzáértést tükröző beszámolót a fiatal miskolci festők kiállításáról. „Miskolcnak ma nemcsak izléselesen megrendezett kiállítása van minden esztendőben, hanem egyfelől tevékeny, lelkes, ambiciós művészgárdája, egy csoport fiatalember, aki eszményeiért mindig guerilla-harcra kész, saját maga utait járja és saját igazságában hisz lángolón, másfelől pedig fejlődő érzékű, szeretettel érdeklődő s a művészt szíves igyekezettel megérteni akaró közönsége.”¹⁶ Az idézett rész alapján úgy vélhetjük, rokon lelkekre ismert bennük.

Az 1906-os év három igazán meghatározó pillanatot tartogatott Kaffka Margit számára. Június 22-én megszületett kislia, Lacika. A másik két esemény irodalmi jellegű: megjelent egy-egy prózai és verses kötete, *A gondolkodók és más elbeszélések*, illetve a *Kaffka Margit könyve*. Ez utóbbi Sassy Attila miskolci festőművész – a fentebb idézett cikkben méltatott fiatal művésztehetségek egyike – bőséges illusztrációival. De ezeket az eseményeket az időbeli közelségen kívül összeköti az is, hogy az írónőt épp az anyává válás vitte rá arra véglegesen, hogy Sassyval fennálló romantikus kapcsolatát lezárja (BODNÁR 2001, 40–42).

1907 már a Miskolctól való elszakadás éve volt. Márciusban meghalt nagyapja, Kaffka Ignác,¹⁷ Fröhlich Brúnó pedig nem sokkal később állást kapott a Földművelésügyi Minisztérium erdészeti osztályán. Kaffka Margit követte férjét, miután július 5-én – ismét a régi nagykarolyi ismerős közbenjárásával – megkapta kinevezését az ekkor még önálló településnek számító, de a fővárossal már részben egybeépült Újpest Állami Polgári Leányiskolájába (BODNÁR 2001, 28). Ez a kinevezés – úgy tűnik – az érintettek mellett az irodalomkedvelő közönség tetszését is elnyerte, melynek egyes tagjai láthatólag közérdeknek tekintették, hogy egy ilyen jeles alkotó az országos irodalmi élet központjában tevékenykedhessen. „A miniszternek ez az intézke-

dése a legkiválóbb magyar költőnőt juttatja a főváros közelébe, ahol eddigél csak a férje lakott. Mert a kormánynak ilyen kötelességek teljesítésére csak akkor volt gondja, amikor fölhivták reá.”¹⁸

És ha nem is teljes erőbedobással, de amíg a városban élt, az írónő a Közművelődési Egyesület rendezvényein keresztül időnként Miskolc kulturális életébe is bekapcsolódott. Ahogy Leszih Andor írta: „Kaffka Margit nem szerette a minden áron való nagy nyilvánosságot, [...] de azért nem tért ki az Egyesület kérése elől.” 1904-ben részt vett egy felolvasáson a megyeháza nagytermében, ahol saját verseit adta elő, melyek aztán az Egyesület évkönyvében is szerepeltek.¹⁹ A következő évben ugyanitt Ambrózy Teréz szavalta el az írónő *Magdolna* című versét.²⁰ Bár szereplést ezúttal nem vállalt, Leszih visszaemlékezése alapján valószínűsíthető, hogy Kaffka itt is személyesen jelen volt. „Nem jelent meg sok új verse [Miskolcon], de ezekből megismerhették azok is, akik nem olvastak fővárosi irodalmi folyóiratokat.”

Ugyancsak a közművelődéshez kötődő alkalom volt egy 1903. szeptember 12-én tartott amatőr színi előadás is, melynek során Csiky Gergely *Cifra nyomorúság* című darabját állították színpadra. Leszih erre így emlékezett vissza: „Az egyesület lelkes főtítkára mozgósította azokat a fiatalokat, akik Miskolc kulturális életében akkor szerepeltek, köztük volt Kaffka Margit is, aki Eszter rokon szerepét játszotta. [...] Mindenki, aki vállalta szerepét, érezte, hogy kultúra terjesztéséről van szó, [...] ezért mertük [...], ha persze nagyon is műkedvelői színvonalon, nagyon is bátortalanul és valljuk be őszintén némelyikünk a lámpaláztól remegve, eljátszani a darabot. Kaffka Margit is játszott, még pedig szépen, igaz érzéssel, mint mikor író toll volt a kezében és írt.”

Sassy Csaba, mintegy kedvcsinálóként az előadáshoz, a főpróbán látottak alapján így mutatta be olvasóinak a *Miskolci Napló* hasábjain az írónő alakítását: „Eszter nehéz szerepét – mondhatnám – tökéletes művészi ízléssel játszotta el. [...] Ő képviselte nagyrészt a darab drámaiságát.”²¹ Ugyanezt emelte ki az előadás után az *Ellenzék* beszámolója is: „Kaffka Margit, Eszter szerepében kitűnő drámai alakítást nyújtott, a mely egy profasszionátus művésznőnek is díszére vált volna.”²² Ő maga így írt erről egy korabeli levelében: „Az előadás? – Fárasztó,

15 *Ellenzék*, 1905. január 21.

16 *Ellenzék*, 1905. december 19.

17 *Ellenzék*, 1907. március 5.

18 *Szeged és Vidéke*, 1907. július 14.

19 *Ellenzék*, 1904. január 26.

20 *Ellenzék*, 1905. december 2.

21 *Miskolci Napló*, 1903. szeptember 13.

22 *Ellenzék*, 1903. szeptember 15.

zajos és kedves dolog volt belekóstolni a konvencziós ünnepeltetésbe” (ROLLA 1980, 141).

Az előadásban részt vett az író nő húga, Kaffka Ibolya is, aki Bella szerepét játszotta el. A kritikus szerint „egyéni kvalitásai őt valósággal predesztinálták e szerepre, melyben annyi jól megérdemelt tapsot aratott.” Leszih Andor szintén színpadra lépett aznap este Tóbiás, a hivatalszolga néhánymondatos kis szerepében.²³ Az előadást másnap – „az ifjúság részére” – megismételték (BALOGH 1904, 12).

A Fröhlich-Kaffka házaspár néhány hónappal esküvőjük utána a Csabai kapuban rendezte be közös otthonát,²⁴ ahol ma tábla őrzi az író nő emlékét.²⁵ Sassy Csaba visszaemlékezése szerint (THURZÓ NAGY 1965, 226), „valóságos irodalmi szalon” működött a lakásban. Kaffka Margit miskolci munkásságának első jelentős kutatója Csorba Zoltán ezt a kijelentést túlzásnak tartotta, mely „némi korrekcióra szorul” (CSORBA 1955, 67), szerinte inkább néhány barát gyakori látogatásairól volt szó csupán. Hasonlóan nyilatkozott a témában kérdésemre Békési Gábor irodalomtörténész kollégám is.

Azt mindenesetre Thurzó-Nagy Lászlótól tudjuk – aki Miskolczy-Simon János naplójára támaszkodhatott –, hogy Sassy Csaba és Miskolczy-Simon szinte hetente megfordult Kaffkánál, de gyakori vendég volt Sassy Attila és Kun József szobrász is – ha éppen nem külföldi tanulmányútjaikon jártak. Sokszor beszélgettek költészetéről, hol komolyan, hol viccesen kritizálták a másik alkotásait, alkalmi versek írásával szórakoztatták egymást. Miskolczy-Simon János 1906. február 4-i dátummal jegyezte fel „Margit asszony” (ahogy ő szerette nevezni) szavait: „Igazán, én úgy örültem mostanában, hogy ilyen jó, bolondos fiúkra találtam magukban. Azt hittem, azelőtt, hogy Miskolcon mind csak olyan berekesztett eszű, spiecz-bürgerek laknak” (THURZÓ NAGY 1965, 232).

Sassy Csaba időnként fővárosi útjaira is elkísérte Kaffka Margitot, amikor az író nő az ottani lapokhoz ment egyeztetésre. Kiss Józseffel, a *Hét* szerkesztőjével való találkozásakor egy mulatságos jelenetre is sor került. „Egyszerre csak ezzel a kérdéssel fordult hozzám: - Aztán mondja csak kedves öcsém, hogy is hívták csak ezelőtt? Mert ugye, nem

mindig ilyen direkt kurucos neve volt? - Nagyon elcsodálkozott és még Kaffka Margitnak is alig akarta elhinni, hogy ez az én tényleges, valódi, igazi nevem, amit már a keresztségben kaptam.”²⁶

Kaffka Margit tehát tudta jól is érezni magát Miskolcon, talált olyan társakat, akik szellemi, kulturális ügyekben partnerei tudtak lenni, de mindezzel együtt is, elkíváncozott a városból. Szüntelenül vágyódott Pestre, az ő „édes, bűnös, isteni metropolisába” (ROLLA 1980, 130).

A NŐK, AKIK „ITT HATÁROZOTTAN FŐLÉNYBEN VANNAK”

A *Heten vagyunk* szerzői közül legkevesebbet Péry Ilonáról tudunk, születésének helye és ideje egyaránt ismeretlen. Thurzó Nagy László is ennyit írt róla csupán a Miskolci lexikonban: „A kötet megjelenésekor a miskolci színház tagja volt” (THURZÓ NAGY 1965, 243). Ezen kívül csak korabeli újságcikkek apró mozaikjaiból rakhatunk róla össze valamifajta elnagyolt képet, illetve vállalkozhatunk kissé bizonytalan feltételezésekre. Éppen ezért az alábbi néhány bekezdésben feltűnően gyakran fordul majd elő a feltételes mód, valamint a „talán” és „valószínűleg” szavak.

Péry Ilona első versei (pontosabban az elsők, amiket tőle sikerült fellelnem) 1905-től jelentek meg Somogy megyei újságokban, a *Somogyi Hírlapban*²⁷ és a *Somogyvármegyében*.²⁸ Ugyanebben az időszakban olvashatunk bizonyos Péry Jánosról és feleségéről, akik földbirtokosok a megyében található Bükkösd településen²⁹ (ma: Somogybükksöd). Bennük talán Péry Ilona szüleit tisztelhetjük. Szintén a somogyi sajtóban írnak a Péry családról úgy, mint a megye 19. századi történelmét meghatározó famíliák egyikéről.³⁰ Néhány évvel később, 1909 szeptemberében aztán két újabb vers is megjelent a *Somogyvármegyében*,³¹ ezúttal B. Péry Ilus név alatt. Ebből adódik a feltételezés: nem sokkal a *Heten vagyunk* megjelenése után Péry Ilona hazatért Somogy megyébe és férjhez ment.

A rendelkezésre álló kevés adat alapján a közties időben Péry mint színésznő az ország különböző

23 *Ellenzék*, 1903. szeptember 15.

24 Az épület jelenleg a 25-ös számot viseli, de korábban hivatkoztak rá 51-es (*Reggeli Hírlap*, 1930. február 19.) és 29-es számként is (CSORBA 1955, 70), vagyis az évek alatt valószínűleg többször átszámolták az utcát.

25 A táblát 1930-ban avatták fel. A költségeket Sassy Csaba javaslatára a *Nyugat* írói (Móricz, Kosztolányi, Babits) segítettek előteremteni, akik egy miskolci felolvasóest bevételait ajánlották fel erre a célra. (*Reggeli Hírlap*, 1930. február 19.)

26 *Miskolci Napló*, 1925. január 25.

27 *Somogyi Hírlap*, 1905. szeptember 3., október 22.

28 *Somogyvármegye*, 1905. július 21., augusztus 25.

29 *Somogyi Hírlap*, 1904. július 19., augusztus 3., augusztus 31.

30 *Somogyi Hírlap*, 1912. május 12.

31 *Somogyvármegye*, 1909. szeptember 5., szeptember 12.

városai, illetve színtársulatai között vándorolt. 1906-ban a Hont vármegyei Ipolyságon megjelenő *Az Őr* című lapban szerepeltek versei,³² ekkoriban valószínűleg egy itteni társulatban játszott. *Az Őr* egyik szerkesztője a *Heten vagyunk*-ban szintén szereplő Faragó József volt, Miskolcra érkezése után ő vezethette be Péryt a helyi versírók közé.

1908 augusztusában arról olvashatunk a beregszászi *Ung* című újságban, hogy átalakul a helyi társulat, az új évadra új színészek csatlakoznak: „Péry Ilona a napokban már meg is érkezett.”³³ Itt azonban minden jel szerint nem maradt sokáig.

Az év végén már a miskolci „helyi poéták” között találjuk őt, amikor bejelentik a *Heten vagyunk* megjelenését.

Arról, hogy milyen színésznő is volt, egyetlen beszámolót találtam. Az *Ellenzék* kritikusa írta az alábbiakat a *Kedélyes paraszt* című operett 1909. március 6-án tartott bemutatójáról: „Volt az estének különben érdekessége is. Egy bájos szerepben (*Franciska*) Péry Ilust láttuk, aki eddig – nem tudjuk milyen okból, nem jutott nagyobb szerephez. Hisz ez sem volt nagy feladat – de elég ahhoz, hogy tehetségét megismerjük. Intelligens, temperamentumos színésznőnek bizonyult. Kedvesen, poétikusan

3. kép. Miskolczy-Simon János 1907-ben (Az eredeti fotó Béky Zoltán tulajdona.)
Fig. 3. János Miskolczy-Simon in 1907 (The original photo is owned by Zoltán Béky.)

32 Lásd például: *Esztergom és Vidéke*, 1906. január 21., szeptember 20.

33 *Ung*, 1908. augusztus 23.

kreálta Franciskát. Ha tehetsége fejlődni fog, sikerei lesznek. Igen szépek voltak öltözékei is.”³⁴

Szintén ekkoriból származik az az erősen anekdotikus jellegű történet, amely szerint amikor – tévesen – elterjedt a városban a hír, hogy a szerbiai helyzet miatt a hadsereget mozgósítani fogják, az egyik tartalékos rangban lévő férfi színész így sóhajtott fel: „Eddig te vonzottál Péry Ilon. Isten veled. Vár a Bata-ilon.”³⁵

Bár az utókor szinte teljesen elfeledte őt, Péry Ilona a kortársak között szert tehetett némi országosan is mérhető ismertségre. Erre utal legalább is az, hogy egy 1912-es cikkben – melynek az irodalom és költészet egyébként csak érintőlegesen témája – egészen illusztris társaságban hozzák őt példaként: „Általában nem szeretem a nőírókat. Kaffkán, Jörgnén, Nilen, Szikrán, Erdős Renén s Péry Ilonán kívül nem is sokat tartok róluk.”³⁶

A *Heten vagyunk* szerzői közül Kaffka Margit után alighanem Reichard Piroska a legismertebb a magyar irodalomtörténetben. 1882. szeptember 26-án született Beregszászon, apja az ottani nagytrafik bérlője volt, emellett vezetője az egyik gőzmalomnak. Kilenc éves volt, amikor családja Miskolcra költözött (R. KOCSIS 1962, 410). Mivel szülei először nem akarták támogatni a továbbtanulásban (ÜVEGES 2015), viszonylag későn, huszonkét évesen magántanulóként érettségizett le a miskolci Református Gimnáziumban (KOVÁCS 1905, 82, 96). A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemet magyar-német szakon végezte el. Diáktársai nagyra becsülték, Négyesy László irodalomtörténész híres szemináriumain „bíráló megértéssel” vett részt, de azt ekkor még nem tudták róla, hogy ő maga is ír (MOHÁCSI 1943, 99).

Pedig 1902-ben már jelentek meg versei a fővárosi és miskolci lapokban, és a költészet mellett az újságírásba is belekóstolt. Július 30-án a *Miskolci Napló* már ezzel a kommentárral hozta le *Éj* című versét: „Lapunk kiváló munkatársának fenti verse a *‘Hét’ e heti számában jelent meg.*”³⁷ Versei és cikkei sokáig *Lonely* álnéven jelentek meg, mely angolul magányost jelent. Valódi nevét 1907-ig nem fedte fel a nagyközönség előtt. Az *Újság* szerkesztősége egy olvasói levélre reagálva a következőket írta: „A *‘Lonely’* álnév tulajdonosa előttünk is titkolja igazi

nevét.”³⁸ Miskolcon valószínűleg más volt a helyzet: bár sokáig itt sem írták le, kit takar a név, a *Miskolci Napló* szerkesztőségében ez valószínűleg nem volt titok, és a helyi olvasók előtt „önleplező” lehetett a személyes vonatkozások miatt az a cikke is, melyet tragikusan fiatalon elhunyt egykori iskolatársa és barátja Kiss Olga emlékére írt.³⁹ Aztán egyszer csak az *Ellenzék* teljes természetességgel így hozott le egy hírt: „A budapesti kir. tudományegyetem bölcsészeti karán kitüntetéssel tette le a tanári vizsgát Reichard Piroska, írói nevén Lonely, aki a mi kis helyi írói gárdánknak egyik legtehetségesebb tagja.”⁴⁰ Nincs többé titok; 1908-tól kezdve rendszeresen közölt saját neve alatt cikkeket, verseket és elbeszéléseket a *Nyugat*-ban, a *Heten vagyunk* kapcsán megjelenő miskolci újságcikkekben pedig Reichard Piroska (Lonely) formában hivatkoztak rá. 1911-ben még adott kéziratot az *Ellenzék* karácsonyi különszámának „*Akik az Avasaljáról elszakadtak*” című rovatába,⁴¹ és a következő évben részt vett a vasgyárban gyakorlatot teljesítő műszaki egyetemisták táncestélyén,⁴² de miután szülei elköltöztek Miskolcra, kapcsolata megszakadt városunkkal (THURZÓ NAGY 1965, 243).

Bár képesítését magyar-német szakon szerezte meg, de emellett angolul is kiválóan beszélt. 1909-ben állami ösztöndíjjal Londonba utazott, ahol a British Museum gyűjteményében felfedezte az itthon korábban ismeretlen *Telamon király históriája* című, 16. századi magyar nyelvű elbeszélő költeményt. Ennek az anyagnak a feldolgozásával szerzett summa cum laude doktorátust (R. KOCSIS 1962, 411). Irodalomtörténeti munkássága később is jelentős volt: írt Walt Whitmanról, Walter Paterről, a magyar szerzők közül például Vajda Jánosról, de jó barátja, Babits Mihály művészetét is feldolgozta tudományos igényességgel.

A Tanácsköztársaság idején főiskolai tanári szerepet vállalt, ami miatt a kommunizmus bukása után meghurcolták: először alacsonyabb beosztásba helyezték, majd 1924-ben el is bocsátották munkahelyéről. Ezután elsősorban írói, újságírói és fordítói munkáiból élt (R. KOCSIS 1962, 411). 1932-ben Baumgarten-díjat kapott. Első verseskötete, *Az életen kívül* címmel csak viszonylag későn, 1912-ben jelent meg, melyet röviden így méltat-

34 *Ellenzék*, 1909. március 9.

35 *Ellenzék*, 1909. március 11.; a Bataillon német szó, jelentése zászlóalj.

36 *Soproni Napló*, 1912. június 23.

37 *Miskolci Napló*, 1902. július 30., eredetileg: *A Hét*, 1902. július 27.

38 *Az Újság*, 1907. január 5.

39 *Miskolci Napló*, 1904. február 14.

40 *Ellenzék*, 1907. szeptember 10.

41 *Ellenzék*, 1911. december 19.

42 *Ellenzék*, 1912. július 23.

4. kép. Sassy Csaba legkorábbi ismert fényképe 1917-ből (HOM HTD 53.4567.1.35.)

Fig. 4. The earliest known photograph of Csaba Sassy from 1917
(HOM HTD 53.4567.1.35.)

tak az *Ellenzék*-ben: „Reichard Piroska [...] az új magyar költészet egészen magában álló, jelentős tehetsége. Az ő egyéni és női lírája, amely annyi szép és értékes gyöngyszemet juttat a modern magyar költészetnek, bizonynyal meg fogja találni az utat a magyar közönség szívéhez.”⁴³ Ezt a kötetet később még két másik követte: *Őszi üdvözet* (1922), *Változó napokkal* (1936). A '30-es évek közepétől Reichard zsidó származása miatt egyre kevesebb publikálási lehetőséget kapott. 1943. január 1-jén hunyt el; egyes források szerint a romló politikai helyzet miatt öngyilkosságba menekült (KENYERES 1982, 496), máshol azt olvashatjuk, egy súlyos betegség miatti műtét közben halt meg (R. KOC SIS 1962, 411). Azon öt szerző egyike volt (Babits Mihály, Elek Artúr, Fenyő Miksa és Schöpflin Aladár mellett), akinek a *Nyugat* valamennyi évfolyamában jelent meg legalább egy írása (ÜVEGES 2015).

A „BOLONDOS FIÚK”

Simon János⁴⁴ 1880-ban született Miskolcon, középfokú tanulmányait is itt végezte a református gimnáziumban, ahol egyébként osztálytársa volt az ebben a tanulmányban később még fontos szerepet

kapó Leszih Andor (KOVÁCS 1899, 85). Ebben az időben Simonnak már jelentek meg versei a helyi lapokban. Az érettségi letétele után a sárospataki jogakadémia hallgatója lett, ahonnan két év után átiratkozott a budapesti tudományegyetem jogi karára. 1903-ban aztán „távhallgatói” státuszba került (mai szóval levelező hallgató lett), mert szülővárosában az *Ellenzék* című lap segédszerkesztőjeként vállalt munkát (BELITZKY 1982, 246). A néhány hónap alatt, amit ekkor a városban töltött, már aktívan bekapcsolódott Miskolc kulturális életébe. Megjelent első önálló verseskötete *Bükk alján* címmel, és részt vett az *Élő bokréta* című előadás és füzet elkészítésében is. Ennek lényege az volt, hogy nyolc miskolci író-újságíró írt egy-egy verset valamely virágról, melyeket aztán a város tekintélyesebb családjainak nőtagjai el is szavaltak a Vidéki Hírlapírók Országos Szövetsége Miskolczi Választmányának estélyén, az anyag pedig később nyomtatásban is megjelent. Simon János *Hóvirág* című versét Ruttkay Irénke adta elő.⁴⁵

A fiatal újságíró ekkor kezdett egyre gyakrabban megfordulni a miskolci levéltárban, ahol a város történetét ezekben az években megíró Szendrei János akadémikus számára végzett kutatásokat. Ezen kutatások során akadt rá arra a tényre, hogy

43 *Ellenzék*, 1912. április 25.

44 Életéről és munkásságáról részletesen BELITZKY 1982 és HIDEG 2016 írnak.

45 *Miskolczi Napló*, 1903. június 5. Miskolczy-Simon János mellett a szerzők között Sassy Csaba és Faragó József is képviselték magukat. Az előadók között az első információk szerint (*Miskolczi Napló*, 1903. május 28.) Kaffka Margit is szerepelt volna, de a későbbi híradásokban már nem bukkan fel a neve.

famíliája közeli rokonságban áll a 16–17. században Borsod megyében meghatározó szerepet játszó Miskolczy családdal. Innentől kezdte el használni újságírói és irodalmi munkásságában a Miskolczy Simon János nevet. A nemesi előnév használatára 1912-ben királyi engedélyt kapott, így onnantól neve hivatalosan Miskolczy-Simon János lett (BELITZKY 1982, 245).

1903 őszén távozott az *Ellenzék*-től, mivel önkéntes katonai szolgálatra vonult be; utódja a lapnál Sassy Csaba lett.⁴⁶ Leszerelése után visszatért Miskolcra, ahol a *Miskolci Napló* helyettes szerkesztőjeként kezdett dolgozni. Mivel azonban az írói, újságírói pálya ekkoriban csak nagyon kevesek számára jelentett biztos megélhetést, Miskolczy-Simon érdeklődése egyre inkább a korábban csak Szendreinek szívességből végzett levéltári kutatások felé fordult. Főként az így megismert anyagokból táplálkozott 1905-ben megjelent *Történetek* című elbeszélés-gyűjteménye, melyben történelmi tényeket, eseményeket dolgozott fel novellisztikus formában. Ugyanebben az évben sikeres levéltári kezelői vizsgát tett, majd 1906-tól allevéltáros lett a Borsod Vármegyei Levéltárban (BELITZKY 1982, 247). Emellett egy rövidebb időre 1906/07-ben a Borsod-Miskolci Múzeum levél- és könyvtárosa-ként is tevékenykedett (HIDEG 2016, 241).

1909 áprilisának elején, alig pár héttel a *Heten vagyunk* megjelenése után kinevezték Nógrád vármegye főlevéltárosának, valamint a *Nógrádi Hírlap* felelős szerkesztőjének, így elköltözött Miskolcra. A várostól és az itt lakóktól egy, az *Ellenzék*ben megjelent cikkel köszönt el: „Sorsom úgy rendelte, hogy végleg, talán örök időkre elhagyjam szülővárosomat, ősi földemet, melyen szelíd harmóniában csendült el ifjúságom közel három évtizede s melynek társadalmi és kulturális fejlődését mindenkor meleg érdeklődésem kísérte. [...] Szeretetteljes istenhozzádot mondok barátainnak, ismerőseimnek, szívemhez nőtt városom és vármegyéim közönségének, mely engemet kevés érdemmel többféle téren sok bizalmára méltatott. Kérem, hogy jóindulattal gondoljanak rám, míg emlékem el nem mosódik.”⁴⁷

Ez év nyarán még visszatért Miskolcra, hogy itt tartsa meg esküvőjét Kovács Sarolta zeneta-

nárnővel (HIDEG 2020, 411),⁴⁸ de élete hátralévő néhány évét már Balassagyarmaton élte le. 1914. szeptember 1-jén az I. világháború egyik első csatájában a ma Ukrajnában található Kulikov mellett hősi halált halt (HIDEG 2016, 241).

Sassy Csaba 1884. január 24-én született Miskolcon, és életpályája sok hasonlóságot és kapcsolódási pontot mutat Miskolczy-Simon Jánoséhoz. A sárospataki majd a miskolci református gimnázium diákja volt, utóbbi évkönyvéből megtudhatjuk, az iskola berkeiben működő önképzőkör egyik vezetője volt, s a versenyeken szavalatával, verseivel, valamint egy Lányi Ernővel közösen írt dalával díjakat is nyert (KOVÁCS 1903, 50–52).

Sassyt azonban ekkor már csak a költészet és az újságírás foglalkoztatta: neve a 7. évfolyamos (mai 11. évfolyam) diákok listáján a kimaradók között szerepel (KOVÁCS 1903, 78). Otthagytta az iskolát, hogy az álmait követhesse, az érettségit sem tette le soha. A *Miskolci Napló* rendszeresen hozta le verseit és írásait, emellett részt vett például a fentebb említett *Élő bokréta* megvalósításában (verse: *Flóra*, előadta: Hebrony Józsefné), és év elején korábban egy másik hasonló akcióban, mely az *Élő kalendárium* elnevezést kapta. Itt tizenkét vers született (az év minden hónapjához egy-egy), melyet az evangélikus nőegylet tea-estélyén szavaltak el a hölgyek. Sassy ekkor a márciusról írt, melyet Kissházy Marcsa szavalt el.⁴⁹

1903. szeptember végén lett aztán hivatásos (megélhetési) újságíró, ekkor került segédszerkesztőként az *Ellenzék*-hez, a katonának bevonult Miskolczy-Simon János helyére.⁵⁰ Az erről szóló cikkekben már mint „ismert tollú jeles poétát”,⁵¹ illetve mint „talentumos fiatal poétát”⁵² jellemzik őt. 1904 elején Hubert János és Faragó József társaságában részt vett a *Bagoly* című élclap megalapításában,⁵³ ez azonban csak pár hónapig jelent meg, majd még ugyanezen év júniusban megszűnt (HALMAY-LESZI 1929, 246). 1905-ben „átigazolt” a *Miskolci Napló* munkatársai közé, ám itt sem maradt sokáig. A következő évben a fővárosba költözött, ahol Kossuth Ferenc lapjának, a *Budapest*-nek lett munkatársa. Ezután néhány hónapra az *Arad és Vidéke* című újság következett, ahová kifejezetten azzal

46 *Ellenzék*, 1903. szeptember 29.

47 *Ellenzék*, 1909. április 20.

48 *Miskolci Napló*, 1909. június 20.

49 *Szabadság*, 1903. március 11. A szerzők között ott volt Faragó József is.

50 Deák Gábor, az Irodalmi Lexikonra hivatkozva tévesen azt írja, Sassy ekkor a kolozsvári *Ellenzék* munkatársa lett (DEÁK 1999, 181), mely hibáért valószínűleg a két lap címének egyezése felelős.

51 *Ellenzék*, 1903. szeptember 29.

52 *Miskolci Napló*, 1903. szeptember 30.

53 *Miskolci Napló*, 1903. december 30.

a szándékkal szegődött el, hogy „a modern vidéki újságírást megismerje.”⁵⁴ 1907 májusában tért haza Miskolcra, amikor az *Ellenzék* felelős szerkesztőjének kérték fel; ezt a pozíciót aztán egészen 1915-ös önkéntes hadbavonulásáig betöltötte.

Sassy Csaba kifejezetten termékeny költőnek bizonyult. A *Heten vagyunk* megjelenése előtt már két önálló verseskötete született, a *Futó csillagok* 1904-ben, és az *Előre* 1906-ban, ezeket pedig 1910-ben további két másik követte: *A cigánysorról*, illetve *Tűzhely mellől* címekkel.

1915-től szinte a háború legvégéig – 41 hónapon át – Sassy frontszolgálatot teljesített, mint a miskolci 10-es honvéd gyalogezred tagja. „Kibújni a bőréből” azonban ekkor sem tudott. Szerkesztője és szerzője lett az ezred saját újságjának, illetve verses levelezőlapokat is készített, hogy ezek értékesítéséből segítsék az ezred özvegyeit és árváit. Ezek egy része katonatársa, Meilinger Dezső festőművész illusztrációival készült el (DEÁK 1999, 181).

A háború után is a miskolci kulturális élet fáradhatatlan alakja, lelkes szervezője maradt, újságot szerkesztett, folyamatosan jelentek meg verses és prózai kötetei, illetve zenésítették meg nóta-szövegeit. Kiemelkedő szerepet játszott a 10-es honvéd gyalogezred emlékének megőrzésében, hagyományai ápolásában. Az évszázad közepe táján egymást váltó szélsőséges diktatúrák közül azonban – finoman fogalmazva – egyik sem ölelte keblére: előbb a nyilasok hurcolták el, majd a kommunisták telepítették ki a Hortobágyra. Szeretett városába már nem is térhetett vissza soha: az alföldi száműzetésből egy pécsi szeretetotthonba „engedték haza”, itt töltötte élete utolsó éveit. 1960-ban hunyt el.

Még ha a Kaffka-féle bizalmas baráti körnek nem is volt tagja, Miskolczy-Simonhoz és Sassyhoz való kapcsolódási pontok bőven akadnak Faragó József életében. Faragó 1881. január 30-án született Ungváron, iskoláit szülővárosában, valamint Miskolcon és Budapesten végezte. Ezután külföldi

5. kép. A *Heten vagyunk* borítója (HOM Könyvtár 28645)
Fig. 5. The cover of *We Are Seven* (HOM Library 28645)

tanulmányúton vett részt, melynek során megfordult Németországban, Franciaországban, Olaszországban és a Balkánon (THURZÓ NAGY 1965, 242). Miskolc kulturális életébe 1902-től kapcsolódott be, mint a *Miskolci Napló* segédszerkesztője. Eleinte versei még Faragó M. József néven kerültek be a lapba,⁵⁵ ezt a közbeszúrt betűt azonban hamar elhagyta, és első önálló kötete, a *Verőfény* már egyszerűen Faragó József név alatt jelent meg.⁵⁶ Időnként nyilvános szereplést is vállalt: az 1902/03-as szilveszteri műsorban saját tréfás monológját szavalta el arról, hogy miért is nem fog ő most szavalni,⁵⁷ illetve volt, hogy a Közművelődési Egyesület rendezvényen tartott felolvasást verseiből.⁵⁸ Egy-egy verssel részt vett a fentebb már említett *Élő kalendárium* és az *Élő bokréta* rendezvények anyagának összeállításában is. (Hónap: július, szavalta: Szabady Jolán; virág: piros szegfű, szavalta: Dancs Sárka.)

Nagy szerelmei közé tartozhatott a színház, mert az újságban rendszeresen írt kritikákat különböző színdarabokról, egyik tárcájában pedig egy színész és egy kritikus elképzelt párbeszédén keresztül a színészi alakítás lényegét is igyekezett megfejteni. Úgy vélte, a színészet „jóval több annál, amit közönségesen mesterségnek szoktunk nevezni, de valamivel kevesebb a művészetnél. Nem művészet, mert csak reprodukál. De több a mesterségnél, mert egyéniség kell hozzá. [...] A színész feladata a költői munkát a költő felfogásához híven tolmácsolni. [...] Színészeink nagy része, sajnos, szinte bántó nembánomsággal teszi magát túl azon a kötelességen, hogy lelkiismeretesen interpretálja a költőt. [...] A színésznek játék közben teljesen meg kell feledkeznie magáról. Egész valóját a szerep töltse be. Ha a költő alakja gazember, gazember legyen az a színészi alakításban is.”⁵⁹

Huberth Jánossal közösen szerkesztették a Miskolci Almanach-ot 1903-ban és 1904-ban (mindkét kötet a rákövetkező év elején jelent meg). A kiadvány céljait így határozták meg: „az összes helybeli írók és hírlapírók tollából szépirodalmi és ismeretterjesztő cikkekkel és apróbb költeményeket fog tartalmazni, [...] azonkívül közölni fogja az 1903-ik év nevezetesebb eseményeit, különös tekintettel a helyi érdekűekre.”⁶⁰

Az 1904-es Almanach szerkesztésében már csak részben tudott szerepet vállalni, mivel ősszel elköltözött Losoncra, ahol „más pályára lépett”,⁶¹ vagyis polgári foglalkozást választott. Az újságírástól azonban nem szakadt el teljesen, a *Losonc és Vidéke* című lapban továbbra is jelentek meg cikkei és versei. A Vidéki Hírlapírók Országos Szövetségének 1905-ben Miskolcon tartott közgyűlésén már mint losonci újságíró vett részt.⁶² 1906-ban *Az Ór* című lapot szerkesztette Honti Henrik és Herceg Jenő társaságában,⁶³ eleinte Ipolyságon majd az év második felében már Budapesten. A magát szépirodalmiként meghatározó újság elsődleges céljaként azt tűzte ki, hogy a magyar kultúra ápolásával küzdjön a Felvidéken egyre erősödő pánszláv mozgalmakkal szemben. Ahogy egy kortárs fogalmazott: a lap „a nemzetiségek ellen való bátor harca általános elismerést és rokonszenvet keltett.”⁶⁴ Ebben az évben jelent meg Budapesten második verseskötete *Lacrima* címmel.⁶⁵

Faragó József 1907-ben tért vissza Miskolcra, ahol a gőzmalomnál kezdett tisztviselőként dolgozni, mellékállásban pedig újból a *Miskolci Hírlap* munkatársa lett. Ekkoriban ismét kísérletet tettek Sassy Csabával egy élclap kiadására: ezúttal a húsz évvel korábban már hasonló profillal működő *Csirip-Csirip* „márkanévét” porolták le, de az újság így is csak néhány hónapot ért meg (THURZÓ NAGY 1965, 243 valamint HALMAY–LESZIH 1929, 245–246). Verseit ekkoriban már a fővárosi lapok (*Az Újság*, *Pesti Hírlap*, *Új Idők*) is viszonylag gyakran közölték. A *Heten vagyunk* megjelenése utáni életútjáról sajnos keveset tudunk, mindenesetre úgy tűnik, költői pályafutását a világháború idejére már lezárta. 1918-ban – elvileg már csak mint egyszerűen levelet beküldő olvasó – kikelt a forradalom ellen a *Miskolci Hírlap*-ban: „A forradalom előtt mindenki úr akart lenni, most mindenki munkás akar lenni. [...] Csak ne volna egy szépséghibája ennek az új rendszernek: az t. i. hogy mindenki munkás, de senki sem dolgozik.”⁶⁶ A háború után egy időre Amerikába emigrált, de néhány év múlva visszatért Miskolcra. A II. világháború idején veszett nyoma, miután a nyilasok elhurcolták (THURZÓ NAGY 1965, 243).

55 Lásd például: *Miskolci Napló*, 1902. július 8. és 1902. július 20.

56 A könyv megjelenésének pontos időpontja bizonytalan, mivel borítóján az 1903-as évszám szerepel, belső címlapján viszont 1902.

57 *Miskolci Napló*, 1903. január 3.; a szöveg nem sokkal később nyomtatásban is megjelent: *Miskolci Napló*, 1903. január 29.

58 *Miskolci Napló*, 1904. február 19.

59 *Miskolci Napló*, 1903. december 25.

60 *Miskolci Napló*, 1903. szeptember 3. Itt még az szerepelt, hogy Faragó szerkesztőtársa Darvas Dezső lesz, az ő helyére lépett aztán Huberth.

61 *Miskolci Napló*, 1904. október 2.

62 *Ellenzék*, 1905. június 6.

63 *Somogyvármegye*, 1906. március 16.

64 *Esztergom és Vidéke*, 1906. március 4.

65 A *lacrima* olasz szó, magyar jelentése: könny.

66 *Miskolci Napló*, 1918. november 27.

Erősebben kilóg viszont a sorból a kötet negyedik férfi szerzője, Bán Jenő. Ő 1884. június 8-án született a Zala megyei Lenti községben. Polgári neve Hajós Jenő volt, a Bán családnevet csak versei megjelenésénél használta. Az azonban, hogy kit rejt a név, nem lehetett különösebben őrzött titok, mivel a *Heten vagyunk* kapcsán az *Ellenzék*-ben megjelent cikkekben következetesen Bán (Hajós) Jenőként hivatkoztak rá.⁶⁷ Hajós foglalkozását tekintve hivatásos katona volt: a hadapródiskolát Nagyváradon és Pécssett végezte (SZENTMIKLÓSSY 1930, 648), a *Heten vagyunk* megjelenésekor pedig éppen Komáromban szolgált (THURZÓ NAGY 1965, 242). A versesköteten kívül egyéb alkotását alig sikerült fellelnem: *A Hét* 1907-ben lehozta a később a *Heten vagyunk*-ban is megjelent *Kató beteg* című versét,⁶⁸ ezen kívül csak a kecskeméti székhelyű *Alföldi Híradó*-ban találtam egyetlen Bán Jenő költeményt.⁶⁹ Ennek címe *A les*, és egy katonától ugyan nem szokatlan, de lírai alkotásban ritkábban előforduló témát, ti. a Browning géppuskával való őrségben állást írja le.⁷⁰

Ami Hajós (avagy Bán) Jenő figuráját különösen érdekessé teszi, az az, hogy kutatómunkám során egyetlen egy olyan szálát sem sikerült fellelnem, ami személyét akár Miskolchoz, akár a *Heten vagyunk* többi szerzőjéhez kötné, így nem tudhatjuk, versei hogyan kerültek be a kötetbe. A legvalószínűbb lehetőség, hogy egy ideig állomásozott valamelyik miskolci laktanyában, vagy esetleg együtt szolgált Miskolczy-Simon Jánossal, amíg ő önkéntes katonai szolgálatát töltötte.

Hajós az I. világháborúban századosi rangban vett részt, bátorságáért többször kitüntették. Miután sebesülés miatt leszerelték, diplomáciai szolgálatba lépett, és a Károlyi-kormány idején a bécsi magyar nagykövetség titkára lett. Itt keveredett bele egy olyan ügybe, ami nevét országosan ismertette. 1919. áprilisában az akkor Budapesten hatalmon lévő tanácskormány 140 millió korona készpénzt küldött Bécsbe, hogy ebből az ottani kommunista hatalomátvételt finanszírozzák. Hajós, amikor erről értesült, segítőtársakat szerzett a

bécsi magyar emigráció tagjai közül, fegyveres akcióval a Tanácsköztársaság követéit letartóztatta, a pénzt pedig elkobozta tőlük.⁷¹ A kommunista hatalom bukásáig,⁷² valamint 1945 után ezekért a tetteiért hazaáruló tolvaj gazembernek tekintették,⁷³ a köztes időben – miután sikerült igazolnia, hogy a pénzből nem sikkasztott saját céljaira⁷⁴ – azonban hősnek. Tette jutalmaként követségi tanácsosi rangban nyugdíjazták, biztos anyagi helyzetet teremtve ezzel számára. Ezután újságíróként kezdett dolgozni, többek között az *Estlapok*-ban jelentek meg külpolitikai cikkei. 1927-től a Margitszigeti Gyógyfürdő Rt. igazgatója lett (SZENTMIKLÓSSY 1930, 648), de a zszurnaliszta pályával ezután sem hagyott fel teljesen. Ebbéli tevékenysége során a magyar szélsőjobboddallal is kapcsolatba került: a '20-as évek második felében külpolitikai szerkesztő volt a Gömbös Gyula-féle *Magyar Újság*-nál,⁷⁵ majd 1939-ben a *Virradat* című nyilas lap szerkesztője lett,⁷⁶ ahol ő írta a Bornemisza Gábor főszerkesztő neve alatt megjelenő vezércikkeket is. Miután megpróbálta mérsékelni az újság szélsőséges irányvonalát, összeesett Bornemiszával és távozott a *Virradat*-tól. A belpolitikától ezután távol tartotta magát, csak külpolitikai és filmes tárgyú cikkei jelentek meg.⁷⁷

A mozi egyébként sem jelentett ismeretlen teret számára, ekkoriban ugyanis már filmforgatókönyveket is írt. Első alkotása, az 1939-ben bemutatott *Pusztai királykisasszony* nagy kritikai- és közönségsikert aratott. Az *Est* kritikusa egyenesen ódákat zengett róla: „Az új magyar filmet ugyanis, amelyről jelentést ohajtunk tenni, nem szakember írta. Soha filmhez semmi köze nem volt. [...] Hajós Jenő a neve és foglalkozására nézve nyugalmazott követségi tanácsos, – egyszóval diplomata. Ez az előkelő idegen olyan épkezláb, egészséges, mulatságos, vidám és mégis tartalmas filmstoryt írt, hogy formálisan elképevedve állapítottuk meg: hála Istennek, az életben semmihez az ég világon nem kell egyéb, mint tehetség! Hajós Jenő témája tehetséges, a film rendezése tehetséges, az egész film, úgy, ahogy van, tehetséges.”⁷⁸ Mi persze tudjuk azt, amit a derék kritikus nem tud-

67 Lásd például rögtön a kötet bejelentését: *Ellenzék*, 1908. december 22.

68 *Az Újság*, 1907. július 21.

69 Természetesen ez nem azt jelenti, hogy különböző egyéb lapokban nem lappanghatnak még alkotásai.

70 *Alföldi Híradó*, 1909. március 24.

71 *Pesti Napló*, 1925. július 8.

72 *Népszava*, 1919. május 9.

73 *Demokrácia*, 1948. május 9., *Népszabadság*, 1959. április 3., *Kisalföld*, 1959. április 8.

74 *Pesti Napló*, 1925. július 9.; más viszont jócskán rakhatót el a kérdéses összegből, mert a Nemzetgyűlés zárszámadási bizottsága még 1925-ben is nagy erővel kereste a pénzt, lásd: *Reggeli Hírlap*, 1925. november 12.

75 Ugyanebben az időben ezzel a címmel Erdélyben előbb Aradon majd Kolozsváron is adtak ki lapot.

76 Szintén nem összetévesztendő az 1928 és 1930 között Aradon azonos címmel megjelenő kommunista hátterű újsággal.

77 *Demokrácia*, 1948. május 9.

78 *Az Est*, 1939. január 20.

hatott, hogy Hajós (de különösen Bán) Jenőnek nem volt idegen terep az írás művészete.

A háború után külföldre menekült, a legutolsó fellelhető információ szerint Lisszabonban élt, ahol többek között magyar menekültek Dél-Amerikába utazásának megszervezésével foglalkozott.⁷⁹

A HETEN VAGYUNK MEGJELENÉSE

Hogy pontosan mikor fogalmazódott meg a *Heten vagyunk* megjelentetésének gondolata, nem tudjuk biztosan. Az Ady körül csoportosuló nagyváradi írók verseit bemutató *A Holnap* című antológia, mely az alapötletet adta, 1908 szeptemberében jelent meg. A miskolci közönség pedig nagyjából három hónappal később, 1908 decemberének második felében már szembesülhetett a tervvel, amikor az alkotók közzé tették alábbi nyilatkozatukat. „*Előfizetési felhívás. Miskolci poéták – heten – koszorúba állottunk és elhatároztuk, hogy költészetünk legújabb termelését egy izléses kiállítású verses kötetben közreadjuk. 'Heten vagyunk' címmel 1909 január elején jelenik meg a verskötet, melyre előfizetést nyitunk.*”⁸⁰ Ugyanitt közölték azt is, hogy Miskolczy-Simon János *Virágénekek* címmel tervezett önálló kötete nem jelenik meg, az oda szánt versek a *Heten vagyunk*-ban lesznek olvashatóak. Ebből is az derül ki, az antológia összeállítása meglehetősen gyors folyamat lehetett. Egy hónappal korábban még reklámozták a sajtóban a *Virágénekek* megjelenését, melytől azt várták, hogy „*a karácsonyi könyvpiac egyik értékes darabja lesz.*”⁸¹

Innentől kezdve az *Ellenzék* és a *Miskolci Napló* hasábjain rendszeresen tájékoztatták a közvéleményt a kötet megjelenésének folyamatáról. Ebben a két lap közül az előbbi járt az élen, nyilván nem függetlenül attól, hogy ekkor ott dolgozott újságíróként Sassy Csaba. Két nappal a felhívás közzététele után, vélhetően a potenciális előfizetők lelkesedését kívánva növelni, már egy kis kedvcsináló előzetest is bemutatott a könyv anyagából: mind a hét költőtől egy-egy verset. Ma már kissé megmosolyogtató szóhasználatul úgy aposztrofálták ezt, mint „*Mutatvány a január hó elején 'Heten vagyunk' címmel megjelenő kötetből.*”⁸² A mutatvány jelen összefüggésben persze bemutatót jelent, nem pedig valamilyen cirkuszi látványosságot.

Vagy az előfizetések gyűltek lassabban a várt-

nál, vagy valamilyen technikai akadály léphetett fel, mindenesetre január elején a kötet nem jelent meg. A csúszás okát egy humoros hangvételű cikkben Sassy Csaba igyekezett megmagyarázni az olvasóknak. Sassy már a *Miskolci Hírlap*-ban vezette azt a rovatát, ahol egy képzeletbeli „*Önagyságával*” társaloga igyekezett egy-egy hét érdekesebb eseményeire humoros-ironikus formában reflektálni, vagy felhívni arra az olvasók figyelmét.⁸³ Később ezt a sorozatát magával vitte az *Ellenzék* hasábjaira is. Az újság január végi számában, valószínűleg azért is, hogy reklámozza a kötetet, nekiszegettette saját magának a kérdést *Önagysága útján*: „*Mondja csak drágám! Mikor jelenik már meg az a Heten vagyunk? Maga is a hetesek közül való, hát tudja.*”⁸⁴

Az újságíró természetesen a leghatározottabban megnyugtatta *Önagyságát* és a tisztelt olvasókat is: „*A Heten vagyunk, asszonyom, a legközelebbi napokban megjelenik. Igaz, egy hónapot késtünk.*” Itt jön aztán a parádés indoklás, mely egyrészt jó bizonyítéka Sassy humorának, másrészt bizonyosan szórakoztatta a korabeli irodalombarátokat is. „*A késedelem nem technikai okok miatt történt. [...] Hogy a Holnaposok könyvét, irodalmi forradalmát, így leszólták a magyar irodalom zsírján kihízott tekintélyek, megijedtünk. Háttha hasonló sors vár ránk. Mert a mi líránk is fiatal. Összedugtuk a fejünket és elhatároztuk, hogy becsapjuk az öregeket. Megváltoztatjuk, átírjuk az első verset. Tudnia kell asszonyom, hogy a kritikusok türelme csak az első versig terjed. Ezt elolvassák. És ebből levonják a konzekvenciát.*”

A kötet nyitó verse pedig éppen ennek az újfajta hangnak a szellemiségében fogant volna:

*Heten vagyunk...
Van köztünk hímnem és van nőnemű.
De a hangunk egyformán újszerű.
A Vörös Élet himnuszát daloljuk...
A mi szánk többé nem csak szürke szó-lyuk.
Az Uj Életnek harsonája az...
Diadalszinekkal jön új Tavasz.
Piros. Veres. Fellegcibáló. Bátor...
És szertefoszlik a Fekete Sátor,
Mely ösködével fátyolozza lelkünk.
Az Ős Fekete elmarad megettünk...
S az Uj Hajnalba
A tűz színével világít agyunk...
Heten vagyunk.*

79 *Demokrácia*, 1948. május 9.

80 *Ellenzék*, 1908. december 22.

81 *Ellenzék*, 1908. november 19.

82 *Ellenzék*, 1908. december 24.

83 Így promótálta néhány évvel korábban a *Cifra nyomorúság* műkedvelő előadását is, amiről fentebb már esett szó.

84 *Ellenzék*, 1909. január 30.

A kritikusok haragjától megrettenve azonban a szerzők ravasz cselet követtek el. „Ezt a verset feltétlenül leszólták volna. Fordítottunk hát a köpönyegen és a vén kritikusok szája-íze szerint a következőleg alakítottuk át az első verset.”

*Heten vagyunk, bácsi, kérem,
Szívesen látnak, remélem.
Tudunk bájos versikéket,
Muzsa-buzsa csókja éget.
A lantunkon cseng a nóta,
Honfi szív hozzá a kóta.
S versünkhöz az inta-minta,
Nem Ady, e merész flinta,
Hanem nagy Rákossy Jenő!
Ezópusa megfelelő.
Bársony bácsi, meg Kenedi
A líránkat nem feddheti.
Mert mi kérem, – mérem, – jérem,
Ugy dalolunk nyáron, télen.
Hogy az sehol nem homályos,
Megérti a falu, város.
Mindenkinek békét hagyunk,
Heten, – veten, – beten vagyunk.*

Úgy vélték, ezzel a taktikával biztosra mehetnek. „Éz aztán fog tetszeni az irodalmi öregeknek és megdicsérnek. Ezért késett a könyv megjelenése asszonyom, hogy ezt kifőzhessük, meghányjuk-vessük.”

A kötetben természetesen egyik vers sem szerepel a fentiek közül, azt valójában Bán Jenő két cím nélküli strófája nyitja. Sassy Csaba valószínűleg csak így akart görbe tükröt tartani az ekkoriban zajló irodalmi „háború” mindkét táboráé, egyaránt parodizálva azokat. Ebben a vitában Sassy egyébként is egyfajta középutasságot járt, vagy legalább is igyekezett elfoglalni. Bár versei egy részében egyértelműen fellelhető Ady hatása, emellett – talán mondhatjuk, hogy ennek ellentételezéseként – írt Ady stílusát kifigurázó verseket is (DEÁK 1999, 183–186).

A Sassy cikke utáni napon, vagyis január 31-én pedig a következő jelent meg a *Miskolci Napló*-ban: „A könyv már sajtó alá van rendezve és február hó közepén jelenik meg.”⁸⁵ Ez sem volt azonban még a végleges dátum. Szerencsére a sajtóban megjelenő rövid híradások révén követhetjük a folyamatot. Március 18.: „a jövő hét elején jelenik meg”⁸⁶;

március 20.: „nyomtatás alatt van s a jövő héten lesz kapható”⁸⁷; március 28.: „ma jelent meg ízléses kiállításban, hétfőtől kezdve kapható”⁸⁸; április 3.: „most került ki a nyomdából s a mai naptól kapható”⁸⁹.

Ami viszont egyszer sem változott a különböző hirdetésekben, az a *Heten vagyunk* ára volt, ezt mindig és mindenütt egységesen 3 korona értékben adták meg. Fentebb már esett róla szó, hogy valószínűleg a vártnál kisebb mennyiségben gyűltek össze a kötetre az előfizetések. A szerzők árat minden bizonnyal nem akartak emelni, mert ez elriaszthatta volna a jövőendő – vagy akár a már meglévő – előfizetőket, így hát a kötet tervezett kölcsínéből kellett visszább venni. Az eredeti tervek szerint a versek mellé az *Aeglon* művésznéven is ismert festő, Sassy Attila – Sassy Csaba fivére – készített volna illusztrációkat,⁹⁰ ezek azonban nem kerültek be a végleges kötetbe. (Sőt, igazából az sem tudjuk, *Aeglon* ténylegesen elkészítette-e őket.) Feltételezésem szerint az illusztrációk kihagyásával csökkentették a (nyomda)költségeket. A közönség előzetes érdeklődése azonban még így sem lett volna elegendő: az egyik szerzőnek, Miskolczy-Simon Jánosnak kellett végül alaposan a zsebébe nyúlania – magára vállalva a 362 koronányi nyomdaköltség jelentős részét –, hogy megjelentethető legyen a verseskötet (THURZÓ NAGY 1965, 187).

A kötet, ami nem is lett különösebben vas-tag; 120 oldal mindössze. És ami fájoan hiányzik belőle: bármiféle körítés. Sehol egy előszó, sehol egy egyénileg vagy közösen megfogalmazott költői program. De még egy tartalomjegyzék sem. Nem tudhatjuk meg, miért éppen ez a hét költő, miért pont most és miért együtt lépett színre. Még egy „sajtó alá rendezte” vagy „szerkesztette” titulus sem szerepel sehol. Bár ezügyben szerencsére a kötetéről író egyik – bennfentesnek tűnő – újságírótól megtudhatjuk, Miskolczy-Simon János érdeme „a verses füzet gondos összeállítása.”⁹¹ A példának tekintett *Holnap* antológiában minden alkotó kapott egy néhány oldalas bevezetőt, melyből az olvasó megismerhette személyét, életútját, addigi költői pályaképét. A *Heten vagyunk* esetében ilyesmi nem szerepelnek: csak egy név, s utána a versek.

Véleményem szerint ennek három oka lehetett. Az első, hogy a kötet minél gyorsabb megjelentetésének érdekében nem „húzták az időt” az alko-

85 *Miskolci Napló*, 1909. január 31.

86 *Ellenzék*, 1909. március 18.

87 *Miskolci Napló*, 1909. március 20.

88 *Miskolci Napló*, 1909. március 28.

89 *Miskolci Napló*, 1909. április 3.

90 *Ellenzék*, 1908. december 22.

91 *Miskolci Napló*, 1909. április 4.

tók a kiegészítő információk leírásával, összerendezésével. Ezt a lehetőséget azonban nem tartom túl valószínűnek, hiszen a kötet legtöbb szerzője gyakorlott újságíró is volt, alighanem bármelyikük képes lett volna egy délután alatt ezeknek az elkészítésére. A második lehetőség, hogy az oldal-szám és ezzel együtt a nyomdaköltség csökkentése volt a cél. A harmadik opció szerint pedig egyszerűen művészi elhatározásról lehet szó: beszéljenek magukért a versek, minden más fölösleges! Ezek mellett a tanulmány kéziratának elolvasása után Porkoláb Tibor hívta fel figyelmemet egy negyedik lehetőségre is: eszerint a hiány itt tulajdonképpen egy indirekt beismerés. Vagyis a szerkesztő és a többi szerző maguk is pontosan érezték, hogy műveikben nincs felismerhető és leírható egységes poétika, így inkább hallgattak ebben a kérdésben.

Érdekes még kicsit körüljárni a kötet címadásának kérdését is. Sajnos az egykori szerzők ez ügyben sem hagytak ránk kapaszkodókat, de a korabeli sajtót áttanulmányozva lehet találni támpontokat. Henry Wadsworth Longfellow amerikai költőnek van egy verse *Heten vagyunk* címmel, mely Szász Károly fordításában közismert és népszerű volt Magyarországon a 19–20. század fordulóján.⁹² Olyannyira, hogy a vers visszatérő sorát – „*Heten vagyunk Uram, heten!*” – Tóth Béla is szerepelteti *Szálló ígék lexikona* című 1906-os könyvében, mint gyakran használt idézetet (TÓTH 1906, 98), igaz, azt Longfellow helyett tévesen William Wordsworth-nek tulajdonítja. Tóthot talán Longfellow második keresztnéve – Wadsworth – zavarhatta meg a kérdésben.

Ez a mondat, vagy valamilyen parafrázisa sokféle környezetben felbukkant ekkoriban, mely lehetett apróhirdetés jellegű,⁹³ gúnyos hangvételű politikai cikk,⁹⁴ vagy éppen a többször emlegetett nagyváradi *A Holnap* antológia egyik kritikája. Itt az ekkor még ismeretlen Babits Mihályról jegyzi meg a cikkíró: „*Néki még nincsenek is ellenségei. Barátai is talán épen csak heten vagyunk, olvasóim, heten.*”⁹⁵ A *Budapesti Hírlap* mellékleteként megjelenő *Kakas Márton* című élclap pedig egész sorozat gúnyverset közölt, ahol egyes csoportok képviselői (a sikkasztáson kapott „*pitszburgi tanácsosok*”⁹⁶ az érettségien nagy nehezen átevickélt alsókubini diákok,⁹⁷ valamint a választáson meg-

lepő számban elinduló paksi képviselőjelöltek⁹⁸) Longfellow-t idézve kiáltanak fel.

Szintén az amerikai költő verséhez köti – igaz, kissé pontatlanul – a kötet címadását a *Miskolci Napló* tárcaírója is, aki személyesen ismerte a Heten vagyunk szerzőit. „*Longfellow bájos kis románcának kezdő soraival bocsátottak útnak a mi poétáink egy kis verses füzetet, amely e napokban hagyta el a sajtót.*”⁹⁹ Az előbb említett pontatlanság abban áll, hogy a „heten vagyunk” kifejezés bár ötször szerepel az eredeti versben, de a kezdő sorokban pont nem. Illetve azt is fontos megjegyezni, a románc itt nem a mai szóhasználat szerinti szerelmes történetet, költeményt jelenti, hanem a romantika költészeti stílusában írt művet.

Ami mindenképpen megér még némi gondolkodást a témában, az az, hogyan kerülhettek be Kaffka Margit versei ebbe a kötetbe? Amikor a *Heten vagyunk* gondolata megfogalmazódott – vagy legalábbis amikor nekiláttak a megvalósításának –, az írózó már másfél éve nem élt Miskolcon. Gyárfás Ágnes – ha jól értelmezem – valamiféle bizonyítási vágyat feltételezett a háttérben a konzervatív miskolci irodalmi közeggel szemben. „*Mivel a Heten vagyunk a Holnap antológia mintájára fogant, talán úgy érzi, ez a kötet méltó fegyver lesz a régi ellen, az új irodalom védelmében. Odaadja verseit*” (GYÁRFÁS 1972, 85). Mivel Kaffka Margit életével, munkásságával kapcsolatban csak viszonylag felületes információkkal rendelkezem, szeretnék tartózkodni a nagy, ex cathedra jellegű kijelentésektől, de véleményem szerint az írózó erre ekkor már egyszerűen nem volt rászorulva. Túl volt két sikeres versesköteten, sikeres prózai művei is megjelentek és a legfontosabb magyar irodalmi lap, a *Nyugat* rendszeres szerzője volt cikkeivel és műveivel egyaránt; alkotótársai tisztelték, megbecsülték.

Inkább lehetett szó szívességről a régi barátok, a kötetet tető alá hozó Miskolczy-Simon János és Sassy Csaba felé. Aligha kellett jobb reklám a *Heten vagyunk* és a benne szereplő többi szerző számára, mint hogy egy országosan elismert költő is szerepet vállalt a csoportban.

Kaffka Margit öt versét adta át a kötet számára, melyek a következők: *Garabonciások – Vers libre* –, *Rodostó*, *A vadasi erdő*, *Este*, *Úti levelek*. Ezek közül egyik sem teljesen új; az utolsó három

92 Sőt, időnként – tévesen – Szászt tekintették a vers szerzőjének. Lásd: *Székely Lapok*, 1908. február 16.

93 *Az Újság*, 1909. november 6.

94 *Hódmezővásárhely*, 1908. június 12.

95 *Szeged és vidéke*, 1908. szeptember 13.

96 *Kakas Márton*, 1909. január 3.

97 *Kakas Márton*, 1909. szeptember 26.

98 *Kakas Márton*, 1910. április 17.

99 *Miskolci Napló*, 1909. április 4.

6. kép. Leszih Andor (a kép baloldalán) fényképe 1908-ból. Jobboldalon Móra Ferenc, alul Kiss Lajos (HOM HTD 75.108.1.)
 Fig. 6. Photo of Andor Leszih (on the left) from 1908. Ferenc Móra on the right, Lajos Kiss on the bottom (HOM HTD 75.108.1.)

korábban megjelent a *Kafka Margit könyve* című kötetben, az első kettővel pedig a *Hét* című irodalmi lapban találkozhattak már az olvasók. Sajnos nem tudjuk, hogy az író jelölte-e ki ezeket, vagy esetleg a szerkesztést végző Miskolczy-Simon János „nyújtott-e be” neki egy listát, hogy mely verseit szeretné a kötetben látni? (De egy ilyen autonóm művész esetében, mint Kafka Margit, azért valószínűsíthetjük az előbbit.)

A HETEN VAGYUNK FOGADTATÁSA AZ ORSZÁGOS (BUDAPESTI) SAJTÓBAN

A *Heten vagyunk* kapcsán a miskolci helytörténet-írás mindig csak Leszih Andor szerencsétlenül sikerült kritikáját emlegeti, Gyárfás Ágnes pedig egészen konkrétan így ír: „A *Heten vagyunk*-ról elemző bírálatot egy folyóiratban sem találtam” (GYÁRFÁS 1972, 85). Ennyire azonban szerencsére nem sívár a helyzet. Bár az, amit a *Miskolci Napló* újságírója remélt – hogy a kötet „bizonyára nemcsak a helybéli, hanem az egész hazai könyvpiacon élénk figyelmet

kelt és széleskörű méltánylásra talál”¹⁰⁰ – nem valósult meg, de néhány helyen születtek hosszabb-rövidebb recenziók. (És természetesen lappanghatnak még további írások.)

A fővárosi kritikák közül elsőként a *Budapesti Hírlap* ismertetője jelent meg.¹⁰¹ A cikk – sajnos névtelenség megmaradt – szerzője azzal kezdi gondolatmenetét, hogy az utóbbi időben gyakorivá vált az olyan kötetek megjelenése, ahol a szerzőket közös származás vagy közös költői gondolatok kötik össze. Megjegyzi azt is, egyik-másik ilyen kötetnek meg is volt a maga irodalmi hatása – és bár nem teszi hozzá, érezni azért lehet: a *Heten vagyunk*-at nem sorolja ezek közé. „Az itt jelzett hét író semmiképpen sem halad egy úton, talán csak úgy kerültek össze, hogy miskolci származásúak, mert útja, talentuma, hangja mindegyiknek más-más.” Mint a szerzők közül a leghíresebbet, természetesen kiemeli Kafka Margitot. „A legegényibb hangja Kafka Margitnak van; kinek neve különben sem ismeretlen már az olvasóközönség előtt. Rajta már látszik, hogy körülbelül megtalálta a maga útját, tisztában van a saját képességével. Szereti a keresett ellentéteket, mint

100 *Miskolci Napló*, 1909. március 28.

101 *Budapesti Hírlap*, 1909. április 11.

például a nagyon is raffinált érzéseknek igen naiv hangon és formában való előadását.” Rajta kívül még Bán Jenőt és Reichard Piroskát érzi fontosnak név szerint kiemelni. Ugyanakkor zárásként még jóindulatúan hozzát teszi: „a többi íróval sem szabad igazságtalannak lennünk. Mindegyik becsületes, igaz tehetségnek látszik s mindegyik megérdemli, hogy figyelmesen foglalkozzék vele az irodalmat szerető magyar közönség.”

A *Pesti Hírlap* kritikusa elsőként ezt állapítja meg: „A nők itt határozottan fölényben vannak.”¹⁰² Hozzáteszi, Kaffka Margit itt megjelent verseiről nem kíván írni, mert ő mint „beérkezett poeta” szerepel a kötetben, vagyis – teszem hozzá én – már nem szorul rá a bemutatásra. „Ellenben különös figyelmet érdemel Reichard Piroska és Péry Ilona, akik teljesen új nevek.” Kettejük közül Reichard Piroskát méltatja különösen, akinek *Egyetemtér* című rövidebb versét teljes egészében idézi is. Péry esetében még hiányolja némileg az egyéni hangot, de hozzát teszi: „a frisségen felül van benne valami, amit nőpoétáinknál eddig nem tapasztaltunk: tud szenvedélyes lenni, anélkül, hogy nőiességéből veszítene.” A férfiak közül Faragó József költeményeit tartja legértékesebbnek, hozzátéve azt is – ami nem feltétlenül független ettől az állítástól –, hogy neki a *Pesti Hírlap* korábban már több versét közölte.

A *Vasárnapi Újság* cikkírója is az általa almanach-lírának nevezett, egyre inkább terjedő jelenség – vagyis a fiatal költők közös kötetének – kiemelésével kezdi az ismertetőt.¹⁰³ Kaffka Margitról sajnos ő sem nyilatkozik meg bővebben, csupán annyit ír – részben tévesen –, hogy „saját kötetéből újra lenyomatott versekkel szerepel”. A többiek közül ő is elsősorban Reichard Piroskát emeli ki, még ha nincs is róla annyira jó véleménye, mint a másik két kritikuskak: „versei között néhány kedveset, szépet találunk, a nélkül, hogy egyelőre legalább valami igazán erős egyéniségnek adná tanujeleit.” Egyébként is elmondható, hogy a három Miskolcon kívüli írás közül ennek hangneme a legkevésbé pozitív. „Sassy Csaba szétfoszló formái közt is úszkál egy-egy költői szín, a többiek is el-eltalálnak egy-egy hangot, a nélkül, hogy egyikük is erősebben meg tudná fogni érdeklődésünket.”

EGY KEDVEZŐ KRITIKA MISKOLCRÓL

A mai kutatók számára nagy segítséget jelentenek a kereshető internetes adatbázisok, ahol jól megvá-

lasztott kulcsszavakkal és paraméterekkel igazi kincseket lehet találni. A fenti három kritika fellelése hagyományos módszerekkel, ha nem is a tű és a szénakazal esete lett volna, de semmiképpen nem róható fel a téma korábbi feldolgozóinak, ha nem bukkantak rájuk. Viszont kénytelen vagyok leírni, hogy teljes értetlenséggel állok az előtt, hogy a *Miskolci Napló*-ban megjelent, a *Heten vagyunk*-at négyszer fél oldalon át bemutató cikket¹⁰⁴ egyikük sem találta meg, vagy ha igen, nem tartotta fontosnak felhasználni vagy megemlíteni.

A három budapesti bírálattal ellentétben ez a cikk nem aláírás nélkül jelent meg, de a szerző így sem pontosan azonosítható, mert a *Don José* álnevet választotta. Amennyire meg tudtam állapítani, a korabeli miskolci sajtóban egyetlen más cikket sem szignáltak ezen a néven. Az mindenesetre egyértelműnek tűnik a szövegből, hogy a szerző a lap munkatársai közé tartozott. „A *Miskolczi Napló*-nak különös öröme van, ha e verses füzet szépségeiről elmélkedik. A *Heten vagyunk* lantpengetői közül néhányat a szárnybontogatás édes emléke fűz ehhez az újsághoz. [...] A *Miskolczi Napló* úgy tekint a verses füzetre, mint a szerető szülő szépséges hajtsaira.” Az újság címének általános alanyként való használata, illetve a cikkben többször felbukkanó többes szám első személy azt a lehetőséget is felveti, hogy az ismertető a lap több munkatársának közös alkotása. Sassy Csaba a korabeli Miskolc sajtótörténetét bemutató visszaemlékezése alapján ekkoriban a *Miskolczi Napló* munkatársai voltak: dr. Hebrony József főszerkesztő, Huberth János felelős szerkesztő és Fehér Ödön főmunkatárs (HALMAY-LESZIH 1929, 247). Nagy valószínűséggel tehát egyiküket takarja a *Don José* név. Fehér Ödön elődje a főmunkatárs posztján Miskolczy-Simon János volt, Faragó József pedig külsős munkatársként ekkoriban is a lapnál dolgozott – innen is származhatott a jólértesültség, valamint a szerzők és a kötet iránti szimpátia. Szintén külsős szerzőként Leszih Andor is számos írással szerepelt az újságban, de jelen cikk lehetséges szerzői közül nyugodt szívvel kihúzhatjuk a nevét.

Az ismertető szerzője mindenesetre nem vág egyből a dolgok közepébe, de a pozitív alaphangot hamar megadja írásához: „Becéző gonddal vizsgálja, keresi ennek a könyvnek rejtett szépségeit is, szeretettel ápolja ebben a poeta-gárdában a hitet a költészet örök igazságai iránt és buzdítja őket tovább is...” Ezután egy hosszabb merengés következik a költészet, mint érték háttérbe szorulásáról, a mai (akkori)

102 *Pesti Hírlap*, 1909. május 4.

103 *Vasárnapi Újság*, 1909. április 25.

104 *Miskolczi Napló*, 1909. április 4.

modern idők változásairól. „Mindenről beszélnek a világon nálunk, csak versekről nem. [...] Az érzélgés nem felel meg a mai kultúrembernek. Ma dolgozunk, harcolunk, poseolunk s közben a lelkünk olyan sivár, a szívünk olyan üres, hideg és érzéketlen. [...] Verseknak, szívből fakadó, érzéssel átítatott daloknak nem ülnek fel többé még a bakfisok sem, legkevésbé a modern, secessiós és praktikus leányok, kiknek olyan új, költői a frizurájuk és olyan érdekesen szabott, simulékony a toalettjük.” Tulajdonképpen ironikus, hogy ha a korabeli szóhasználatot félretesszük, akár a mai kultúrhelyzet feletti sajnálkozásnak is beillene.

Don José ezután az azért mégiscsak létező magyar irodalom kortárs helyzetét mutatja be, a nagy elődöktől (Petőfi, Arany, Lévy) a legfrissebben feltűnő költőnemzedékig. Utóbbiakat így jellemzi: „Csupa új szín, csupa új kép, érzés, szimbólum, hangulat itt minden. Ez a mai líra. [...] Az ő világukban mindenki helyet kap, ki a nagy, az igazi, emberi érzésből, új igazságokat, új eszméket, új hangokat vált ki.” A *Heten vagyunk*-at és szerzőit egyértelműen ebbe a csoportba sorolja. És bár a kötetben nincs külön kiemelt közös költői hitvallás, Don José megtalálni vélte ezt is, Kaffka Margit *Garabonciások* című versét tekintve programadó alkotásnak, melynek első versszakát idézi is.

Ahogy a *Pesti Hírlap* kritikusa, úgy miskolci kollégája is elsősorban a női költők teljesítményével van megelégedve a kötetben. „A hét poéta közül – nem az udvariasság mondatja vélünk – a nők az elsők. [...] Biztosak, bátrak, sőt vakmerők. Gondolataik mélyen járók, megkapók. Érzésük tiszta, magasan szárnyaló. Nyelvük csodaszép, új, friss, erőteljes. Hangjuk zengzetes, formájuk, melódiájuk tiszta, zavartalan és gyönyörtkeltő.”

Azt is megjegyzi, az elsőség természetesen mindannyiuk közül Kaffka Margitot illeti meg. „Ő ama nagy úttörők közül való, akik új mesgyéket, új ösvényeket vágta a modern líra virágos rétein, ahonnan belátni a végtelen tájak felé s ő biztos szemmel megyen előre az igazi, nagy dicsőség felé.” Kaffka valamennyi versét dicséri egy-egy mondattal, de a legszebbnek és legjobbnak a *Rodostó*-t véli, olyannyira, hogy teljes egészében idézi utolsó versszakát. „Valamennyi más verse között is nekünk a legszebb, a legmegragadóbb, legigazibb a *Rodostó*. Soha szebben a nagy fejedelem alakját, történetét meg nem rajzolták historikusok kötetekben, mint Kaffka Margit ebben a harminc-soros költeményében.”

De ebben az ismertetőben – még ha nem is ekkora mértékben – mindenki másnak is szép szavak, nagy méltatások jutottak. Reichard Piroskát így jellemzi: „A lemondás, a melankólia méltóság-teljes kifejezője. Egy élet leszűrődött bölcsége sugárzik felénk e fiatal leány verseiből. [...] Egy fölösleges szó, cicoma nélkül, tömören hozza ki a legmélyebb

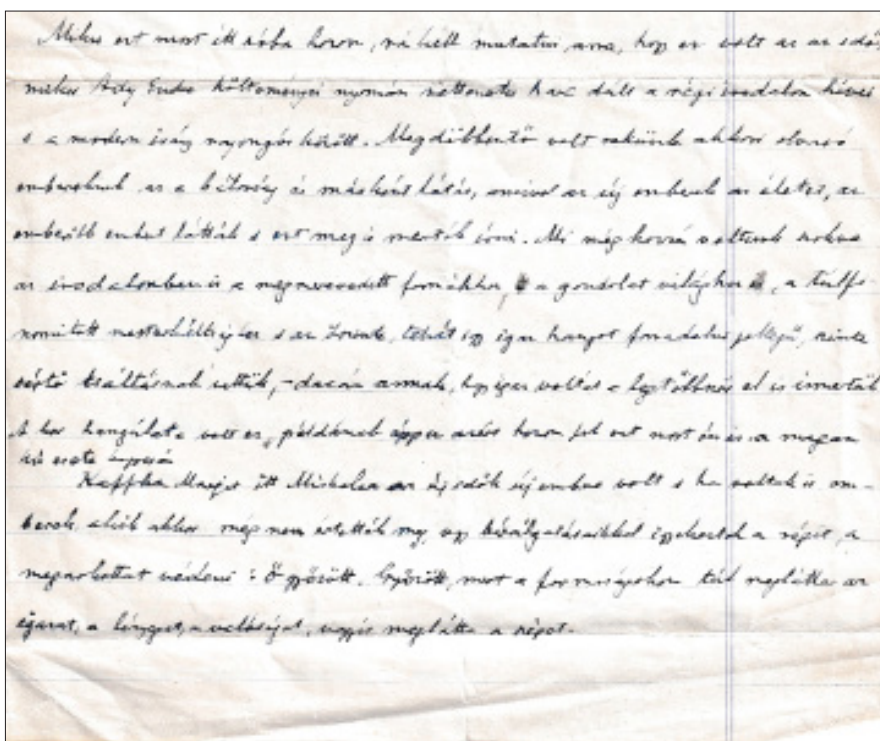
gondolatokat, amelyeket csak figyelve és elmélkedve követhetünk. [...] Egész gondolatvilága, stílusa, formája jelzi, hogy a legmodernebbek közül való.” Péry Ilona esetében elsősorban az „erő, hév, szenvedély” hármasát emelte ki, mint költészete sarokpontjait. „Annyi színes, pompázó, káprázatos képet vonultat fel, hogy alig tudunk feleszmélni. S mekkora bátor, szilaj, erőteljes hang. Bele kell merülnünk mélyen, hogy a misztikus verssorokból, a sok szinbolumból ki-vehessük a tiszta körvonalakat.”

A férfiak közül Don José Bán Jenő verseit ítélte a legjobbnak, aki szerinte „igazi troubadur.” S megjegyezte azt is, szívesen olvasott volna tőle többet a kötetben. „Ezek a rapsodikus versek érdekesek, megkapók, leginkább férföznek a szívünk-höz.” Faragó József költészetében a nyugalmat, a szenvedély hiányát tartotta érdemesnek kiemelni. „Lágy, finom sonettjei gondos, cizellírozott munkák, amelyeknek témája a lemondás, a csöndes álmodozás, a fohászokodó vágyódás. Tiszta, zavartalan és egységes hatást gyakorol reánk.” Akárcsak Reichard Piroska esetében, Miskolczy-Simon Jánosnál is a kritikus a modern szellemet hangsúlyozza. Itt ez – a lentebb olvasható Leszih-féle kritikával ellentétben – határozottan pozitív jelzőnek számít. „Modern és választékos. A tetszetős formába öltözött gondolatokat egy-egy kedves ötlet kíséri, amelyet pontírozva hoz ki. Derűs bonhomiája még lemondással teljes szerelmes verseiben is keresztülcsillan.”

A „legkeményebb” bírálatot Sassy Csaba kapta, akiről Don José a dicséretetek mellett („Eredeti ritmikus érzéke. Csupa ütem, csupa alliteráció.”) azt is megjegyezte: „Ő is simbolista, de ezekből a versekből még csak a kifejezéseket látjuk. Nem tud szabadulni a sok színtől és a zsongó melódiáktól, amely lenyűgözi és elveszti a gondolatok erejét. Ő is – mint sokan – keresik az irányt, merre, hova törtessenek.”

„NEM EBBE A KÖNYVBÉ VALÓK EZEK” – LESZIH ANDOR KRITKÁJA

Leszih Andor életét és munkásságát a Herman Ottó Múzeum évkönyvének előző kötetében Simon László kollégámmal közös tanulmányunkban (JAKAB–SIMON 2020) meglehetősen részletesen bemutatottuk, így itt csak az alapokra térnek ki röviden. Leszih Andor 1880. szeptember 19-én született, miskolci iparos családban. 1899-ben érettségizett a Miskolci Evangélikus Református Főgimnáziumban, és mivel ekkor szülei már mindketten súlyos betegek voltak, nem nyílt lehetősége a továbbtanulásra, így az Első Magyar Ált. Biztosító Társaság miskolci főügynökségénél vállalt irodai állást. 1901 elején önkéntes gyakornoknak jelentkezett a két évvel korábban alapított Borsod-Miskolci Mú-

7. kép. Leszih Andor kéziratosa visszaemlékezésének részlete (HOM HTD 73.676.20.)
 Fig. 7. A part of Andor Leszih's manuscript recollection (HOM HTD 73.676.20.)

zeumnál, a mai Herman Ottó Múzeum jogelődjénél, ahol eleinte a numizmatikai anyag meghatározásával és leltározásával foglalkozott.

Az agilis fiatalember lelkesedése, elkötelezettsége és affinitása a múzeumi szakma iránt hamar feltűnt a Közművelődési és Múzeum-egylet vezetőségének is. Amikor 1905-ben Molnár József gimnáziumi tanár, aki elsőként töltötte be a múzeumőr tisztségét, leköszönt hivatalából, utódjának Leszih Andort kérték fel. Ekkoriban a múzeumőr volt az intézmény egyetlen munkatársa, Leszih így kezdetben egy személyben volt – többek között – teremőr, tárlatvezető, muzeológus és könyvtáros is. Az állást eleinte fizetés nélkül vállalta, irodai munkáját a biztosítónál főállásban egészen 1915-ig ellátta, illetve mellékállásban újságíróként is dolgozott: 1902–1909-ig a *Miskolczi Napló* külsős munkatársa volt, majd a rövid életű *Miskolczi Hírlap Vasárnapi levél* című rovatának vezetője lett. Emellett számos más lapban is jelentek meg különböző írásai.

Vegyük vizsgálat alá tehát végül, de egyáltalán nem utolsó sorban Leszih Andor kritikáját, melynek utóélete elindított ennek a tanulmánynak a megírásában. A cikk a *Miskolczi Hírlap* április 8-ai számában jelent meg, eredeti példányában tudomásom szerint ma már nem fellelhető.

Az újság csak rövid ideig, 1909. februárja és 1911. januárja között jelent meg, hetente háromszor. 1964-ből még van adatunk arról, hogy lapszámái megtalálhatóak voltak a Herman Ottó Múzeum könyvtárában (FÜLÖP 1964, 94), időközben ezek azonban elvesztek vagy megsemmisültek. Szerencsére Szendrei János Miskolcra szóló könyvének kultúrtörténeti részében teljes egészében beidézte a cikket, így maga a szöveg ma is rendelkezésünkre áll (SZENDREI 1911, 206–208).

Leszih összességében méltatta, elismerte az alkotásokat, de meglehetősen erősen fogalmazott Kaffka Margit versei kapcsán. „Kaffka Margit e versei bátran kimaradhattak volna e könyvből; inkább a régieket olvasnánk szívesebben ezek helyett. Csodálom erejét, tehetségét, megérezem a művészetét, de kár, hogy annyira „modernék” a versek. Én legalább azt látom, hogy ő más ösvényt tapos, mint a többi hat s ha, mondhatjuk, kifogástalanul szépek is a versek, az érzés, mit lantjának zengése bennünk kelt – nem az igazi. [...] Nem ebbe a könyvbe valók ezek.”

Leszih a kritikában az általánosságok mellett egy konkrét verssel kapcsolatos bírálatot is megfogalmazott. A *Rodostó* című alkotásról van szó, arról a versről, ami – mint fentebb láthattuk – úgy tettett *Don José*-nak, a *Miskolczi Napló* tárcaírójának. Leszih az alábbiakat állapította meg róla: „milyen

szép alkotás, csak éppen a két legutolsó sor az, ami – hogy úgy mondjam, „velőkgig akar hatni” – de nem egyéb, mint a modernisták visszatetsző ’színfoltja’. Ő is ugyanazt emelte ki, mint Don José, csak éppen ellenkező előjellel.

Na de miről is van szó? Álljon itt a vers, hogy a kedves olvasó maga is láthassa, amire a kritikus rá akart mutatni.

*Mikor beköltözött az örmény negyedbe,
Gyér udvarát kemény regulába szedte.
Jóreggel harangszó, mise nyáron, télben,
Rendre sorakozott kiki az ebéden;
- Ő maga ült fejtül... Nagymesszire nézve,
Nem látta, hogy keshedt az urak mentéje.
Ír-olvas napestig - vadászatat gyakorta -
Francia gróf izent - be sem bocsátotta,
Mert a titulusban esett vala vétség,
Fejedelmi személye várta, megkövessék.
- Gögös magyar úr volt.*

*Aztán évek szálltak. Fakóbb a reménység,
Megritkul az udvar, gyérebb a cselédnép -
Ő a kályhatüznél, kis faragószéken
Fúr, csiszol, vesződik - átizzad egészen -
Gyönyörű szakála faforgácsal teli,
Csendesen elfordul... maga is neveti.
De néha megborzong hűs, tengeri szélben,
Fáradt lesz, elszunnyad forró, nyári délben,
Fiát emlegeti; jön-e már, hol késik?
Hogy ott van, reszketve simogatja végig...
- Csendes öregúr lett.*

*Évszázadok multak. S egyszer - mért, miért nem -
Ócska sirt bolygatnak messze tengerszélen,
Avatag koporsót felkapja ölébe
Fújó gőzparipa - libegve fut véle.
„Diadal!” S kigyulnak kérkedve a máglyák.
„Diadal - hazajön!” seregek kiáltják.
Sok drága puskaport égbe lövöldöznek,
Farsangos látásra asszonyok öltöznek,
Tört ülnek, lakoznak, harsog a szó szörnyen.*

*Benn a koporsóban halkán összezörren
Egynéhány reves csont.*

Tény, hogy az utolsó két sor, a vers csattanója más megvilágításba helyezi a korábbiakat, elsősorban a harmadik versszakot. Azok a kortársak, akik figyelmesen követték a Monarchia egyre jobban erősödő belpolitikai feszültségeit, felismerhették a tömegek őszinte öröme és ünneplése mögött a háttérben a politikusok egy részében meglévő sanda szándékot: látványos, nemzeti színekbe csomagolható akcióval elterelni a figyelmet az ország egyre szaporodó nehézségeiről. Erre, a Rákóczi szellemi-

ségétől teljesen idegen ellentmondásra mutat rá keresetlen őszinteséggel a vers lezárása.

Abban persze természetesen igaza volt Leszihnek, hogy mások az ebben a kötetben megjelent versek, mint Kaffka Margit korábbi alkotásai. Az író előleinte a Szabolcska Mihály nevével fémjelzett – és mint szó volt róla, Lévy miatt Miskolcon különösen népszerű – népies, „népnemzeti” irányzat követői közé tartozott, első verseskötete (*Versek* – 1904) még az ebben a szellemben fogant műveit tartalmazta. A következő kötet (*Kaffka Margit könyve* – 1906) azonban már valami újat és mást hozott. A korábban nagyjából egységes (egységesen jó) kritikai fogadtatást sok esetben felváltotta az értetlenség, az éles bírálat. A hagyományosabb irányzat hívei szinte kiátkozták Kaffkát a költészetből, míg a később a *Nyugat*-hoz kötődő kritikusok dicsérték új irányvonalát (BODNÁR 2001, 118–119). Érdekes ugyanakkor, hogy az író egy idő után már ezekkel a verseivel sem érzett közösséget, egy barátjának írt későbbi dedikációban mintegy holtta nyilvánította a kötetet és annak tartalmát (ROLLA 1980, 159).

A megújulás, az újra való törekvés mindenesetre 1909-ben már egyáltalán nem kellett volna meglepetésként hasson Kaffka Margit versei kapcsán. Történt azonban még valami ezekben az években, melynek említése nélkül nem lehet teljesen megérteni az eseményeket. 1906 februárjában ugyanis megjelent Ady Endre *Új versek* című kötet, mely olyan változást hozott a magyar irodalomban, amit csak egy erőteljes földrengéshez lehet hasonlítani. Kaffka maga is Ady hatása alá került, olyannyira, hogy 1907-ben megírt és a *Heten vagyunk* kötetben is megjelent *Garabonciások* című versét szinte egy az egyben Ady stílusában és modorában írta meg. Bodnár György véleménye szerint pont ez a túlzott hasonlóság lehetett az oka annak, hogy az író későbbi önálló kötetébe már nem szerkesztette be ezt a versét (BODNÁR 2001, 135–136).

Ebben a korszakban Ady személye, illetve az 1908 elején elinduló *Nyugat* szerzőinek munkássága egyfajta választóvonalat jelentett az irodalom kedvelőinek körében. Ahogy évtizedekkel később Leszih Andor megfogalmazta. „Ez volt az az idő, mikor Ady Endre költeményei nyomán rettenetes harc dúlt a régi irodalom hívei, s a modern irány rajongói között. Megdöbbentő volt nekünk, akkori olvasóknak az a bátorság és másként látás, amivel az új emberek az életet, az emberibb embert látták, s ezt meg is merték írni. Mi még hozzá voltunk szokva az irodalomban is a megmerevedett formákhoz, gondolatvilághoz, a túlfinomult mesterkéeltséghez, s az őszinte, tehát így az igaz hangot forradalmi jellegű, szinte sértő kiáltásnak vettük, dacára annak, hogy igaz voltát a legtöbbször el is ismertük.”

A *Heten vagyunk*-ról írt kritikában, a kötet általános bemutatásakor azonban még meglehetősen erősen fogalmazott a modernség kapcsán. „Szerelmes szívük, égő fájdalmuk, minden szenvedélyük: csapong szilajon, vagy sikolt fájón, de nem megy értelmünk korlátain túl, nem fájul idegbeteg szörnyalakká (mint az úgynevezett modern költészet) s nem hagy bennünk nyugtalan érzéseket.” Ahogy Leszih későbbi kritikusi jogosan szemére vetették: Kaffka Margitot leszámítva mindenkit dicsért.

A szerzők nagyrészt csak egy-két mondattal, Miskolczy-Simon Jánost és Sassy Csabát valamivel hosszabban. Előbbiről ezt írja: „Változatos rövid lélegzetű dalai éppen úgy, mint a hosszabbak megkapják az olvasó figyelmét s a nyugodt és lelkében leszűrődött költői szép gondolatok értékessé teszik munkáit. Igen jó érzéke van a forma iránt. [...] Egyetlen nagy témája: a szerelem, az ebből támadó öröm, vagy bánat minden versének kedves varázst ad, de gondolatot is, mely nem hagyja a hétköznapi megszokottság színvonalán alulra lesülyedni, vagy – érzések múltával – elszíntelenedni.” Sassy kapcsán felvetette azért a modernség „vádját” is, de aztán gyorsan tisztázta alóla: „Lantjának perzselő tüze – az ő nagy hasznára – mintha nem lenne már annyira mindent elégető és ezzel megmenti magát a modernisták veszedelmes mágnes-vasától. Szilaj most is, csapong, de ez: erő, melynek értékes tartalma van.”

A KRITIKA KRITIKÁJA

A legtöbb tudományterületen, ahol alkotott, Leszih írásai, tanulmányai ma is helytállónak számítanak, de – mint ebből az esetből látszik – olykor természetesen vele is előfordult, hogy tévedett. Fentebb idézett szerencsétlen kritikája olyan ordító baklövésnek számít életművében, hogy a korabeli miskolci irodalmi élettel foglalkozó kutatók, mint például Deák Gábor (DEÁK 1999, 189), Kárpáti Béla (KÁRPÁTI 1977, 11) vagy Porkoláb Tibor (VERES 2003, 980) is szóvá tették, ha Kaffka Margit neve, vagy a *Heten vagyunk* kötet címe felmerült. (Sőt, szinte csak erről írtak az antológia kapcsán.) Mindannyian elsősorban a kritikus (és az általa reprezentált átlagos miskolci közönség) konzervativizmusát említették meg, mely ekkor nem tudott mit kezdeni az ilyen modern, újszerű hangvétellel, és gyakorlatilag a kötet legjobb verseit illette egyedül elmarasztaló kritikával.

Gyárfás Ágnes, aki Kaffka életművét kutatva jutott el a kritikához, *Miskolci nőírók a századfordulón* című 1972-es cikkében alaposan el is marasztalta Leszihet megállapításaiért, „ízléstelennek”, „otrombának” nevezve azokat. Ugyanakkor – ha jól értelmezem írását, és az alább idé-

zett mondatban szereplő „törés” a kritikát jelenti – súlyosan hadilábon áll az események időrendiségével, és következtetései már csak emiatt sem tekinthetők kellően megalapozottnak. „Az író nő életében bekövetkező törés keserves élmény lehetett, de erősen hozzájárult ahhoz, hogy elvágódjon Miskolcra és Pesten, a Nyugat körében tehetségéhez és egyéniségéhez méltóbb társaságba kerüljön.” Vagyis egy a Miskolcra való elköltözése után másfél évvel megjelent kötetben szereplő verseit érő igazságtalan kritika vezetett volna ahhoz, hogy Kaffka elvágódjon a városból.

Ráadásul Gyárfás valami olyan motivációt vélt felfedezni az írás mögött, ami a Leszihről rendelkezésünkre álló többi információ fényében meglehetősen valószínűtlennek tűnik. „Az egész kritikának van valami kellemetlen személyeskedő jellege. [...] Vagy nem olvasta el figyelmesen a kötetet, vagy semmi mást nem olvasott el, csak Kaffka verseit, de azt is azzal a feltett szándékkal, hogy ezt az egy alkalmat felhasználja az ütésre. [...] De az írott szó, bárhogyan is van, fegyver. Kaffka kritikusak kezében ez a fegyver dorong volt, a középszer bevált fegyvere.”

Majd ennél is tovább ment, és megkapták a magukét Kaffka Margit miskolci barátai, a Sassy fivérek és Miskolczy-Simon János is. „Kaffka barátai e kritika ellensúlyozására hallgatással válaszolnak. A *Heten vagyunk*-ról elemző bírálatot egy folyóiratban sem találtam. A vidéki irodalmárok pedig leshették az alkalmat, hogy egy ilyen verseskötetről tanulmányt vagy legalábbis érdemleges megemlékezést írjanak. Kaffka Margitra nézve a legnagyobb megtiszteltetés volt az ilyen körülmények között aratott sikertelenség.”

Fentebb részletesen bemutattam a *Miskolci Hírlap*-ban *Don José* név alatt megjelent cikket, mely már pusztán létével cáfolja ezt az állítást, hogy Leszih elmarasztaló írása lett volna a miskolci irodalmi élet egyetlen reakciója Kaffka Margit a *Heten vagyunk*-ban megjelent verseire.

Sőt! Gyárfás úgy vélte, ez a kritika volt a végső lökés, mely teljesen elidegenítette Kaffkát Miskolctól, olyannyira, hogy az író nő bő fél évvel később aztán egy Szendrei Jánosnak írt levelében teljesen megtagadta a várost. „Életrajzom és működésem semmi tekintetben nem tartozik Miskolchoz, ahol átmenetileg, rövid ideig és minden társadalmi vagy nyilvános szereplés nélkül éltem” (ZIRCZ 1964, 46–47). Az persze teljesen valószínű, hogy az igazságtalan kritika nem esett jól az írónőnek, így részemről is elképzelhetőnek tartom a Leszih-féle cikk és a Szendreiinek küldött levél közötti összefüggést. Ugyanakkor Porkoláb Tibor véleménye szerint ez és az ehhez hasonló kijelentések csak részben tükrözik Kaffka Margit valós viszonyát a

városhoz, másrésztől viszont „a századvég divatos szecessziós póza, egy konstruált művészszerp igézete ismerhető föl bennük” (DOBROSSY 1993, 310).¹⁰⁵

LESZIH ANDOR „BŰNBÁNATA”

A történet azonban így még nem teljes. 1956-ban, negyvenhét évvel a *Heten vagyunk* megjelenése után a Magyar Rádió akkor fiatal munkatársa, Tertinszky Edit rögzítette Leszih Andor előadását Kaffka Margitról és a korabeli miskolci irodalmi életről. A visszaemlékezés nagy szerencsénkre kézírásos és gépelt formában egyaránt fennmaradt a Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Adattárában, fentebb már több helyen idéztem belőle. Amennyire meg tudtam állapítani, eddig még nem publikált forrásról van szó. Ugyanakkor az 1903-as műkedvelő színházi előadásról szóló egyik mondatát Csorba Zoltán már 1955-ben idézte (CSORBA 1955, 67) – persze nyilván nem az 1956-ban készült visszaemlékezésből, de ezek szerint Leszih a témáról valahol korábban is írt – mely írást azonban eddig nem sikerült fellelnem –, és ebből emelt át részleteket aztán a Rádióknak készült anyagba. Elképzelhető ugyanakkor az is, hogy Leszih kézíratos jegyzeteket adott át a témában Csorbának, akivel személyes ismeretségben voltak.

Mindenesetre az egykori irodalmi kritika kapcsán Leszih az alábbiakat vetette papírra: „Még most is égeti az arcomat a szégyenkezés, ha erre gondolok. A verses kötetet t.i. én ismertettem a Miskolci Hírlapban. [...] Kaffka Margit itt Miskolcon az új idők új embere volt, s ha voltak is, akik akkor még nem értették meg, vagy bírálgatásaikkal igyekeztek a régit, a megszokottat védeni – ő győzött. Győzött, mert a formaságokon túl meglátta az igazat, a valóságot, a lényegét, vagyis meglátta a szépet.”

Ekkor Leszih már 76 éves volt, senki nem marasztalhatta volna el, ha idős korára, az eltelt évtizedekre, vagy megfakult emlékeire hivatkozva elutasítja a felkérést. Megtehetette volna azt is, hogy szemérmesen átsiklik régi tévedése felett, hiszen – mint láthattuk – a *Miskolci Hírlap* régi példányai igazi ritkaságnak számítottak, és Szendrei János várostörténeti munkája – ahol szintén megtalálható volt még a szöveg – sem forgott éppen közkezen. Amikor az előadás szövegének archiválása felmerült, maga Tertinszky Edit is így írt: „A Miskolci Hírlap sajnos nincs meg a Széchenyi Könyvtárban, ahogy előbb gondoltam. Ezért nagyon kérem, a *‘Heten vagyunk’* kötetéről írt kritikát legyen szíves szó szerint lemásolni és címemre elküldeni. Ezen kívül K. M.-ről tartott előadására is nagy szükség volna. T. i. most közkívánat, hogy a hangos felvételeket (kiváló írókról, költőkről való megemlékezéseket) kéziratban is megőrizzük.” Leszih azonban nem tért ki a felelősség elől, őszintén és lényegre törően beismerte egykori hibáját, egyúttal nagyon szép szavakkal megkövetve az elhunyt Kaffka Margitot.

105 Gyárfás Ágnes cikke tendenciózusnak és elfogultnak tűnik a korabeli Miskolccal szemben. Kaffkának csak a városról alkotott negatív véleményét közli, de kimaradt belőle például az ironó unokaöccsének az a története, hogy néhány évvel később látogatóba visszatérve nagynénje milyen jól érezte itt magát, és milyen jókat mondott az itteni emberekről (CSORBA 1955, 69–70). Pedig Csorba Zoltán cikkét, melyben ez a visszaemlékezés olvasható, Gyárfás bevallottan felhasználta saját tanulmánya elkészítéséhez.

FÜGGELÉK

A *Heten vagyunk* tartalma

Bán Jenő:

két strófa cím nélkül
Kató beteg
A kornét – Vitézi ének –
Álom
A láz
Erzsébet (Genf, 1908.) (Piano, – crescendo, – fortissimo.)
Finita

Faragó József:

Tüzek
Üzenet
Ha meghalok
Anyámnak
Október végén
Magány
Szemek
A malom
Aratók
Tükör előtt
A párdúc (Rainer Mária Rilke) [Mint a címben is jelezve van, ez nem Faragó saját költeménye, hanem Rainer Maria Rilke osztrák költő versének műfordítása. A vers legismertebb magyar fordítását Szabó Lőrinc készítette.]

Kaffka Margit:

Garabonciások – Vers libre –
Rodostó
A vadasi erdő
Este
Úti levelek

Miskolczi Simon János:

Zizi rózsái
Egy leánynak
Az én szerelmem
EMLÉKVIRÁGOK
Napsugárasszony
Szeptember
Finálé
Iluska
Tele van a hevesi kert...
Teregeti fátyolát az éjjel
NOTÁK
Kuvik madár – Sasának –
Csipkebokor, rózsabokor
Sándor cigány hegedűje
SÁRIKA
Rám borult az alkonyat
Bevallottam
Szonáta
Végzet
Virágének
Vérpiros az égbolt

Péry Ilona:

Én
Tavaszt várunk
Egy sugár
Vallomás
Sejtelem
Úgy szólok majd hozzád...
Komédia
Rózsák...
Bús a nap itt...
Ahol én élek...
Volna nékem...
Új dal
Dal

Reichard Piroska:

Diákleány
Nyári éj
Amphibia
Egyetemtér
Csend
Az úton
Lemondás
A jövő felé

Sassy Csaba:

Ajánlás
Rád akadtam
Az élet vizein
Nem ma születünk
Leánykérés
Nomád ének
Excelsior!
Énekek éneke
Nász
Finale

RÖVIDÍTÉSEK

HOM HTD – Herman Ottó Múzeum, Történeti
 Tár, Helytörténeti Dokumentáció
 HOM KGy – Herman Ottó Múzeum, Képzőmű-
 vészeti Gyűjtemény

FOLYÓIRATOK

A Hét

1902. július 27., *Éj*. LONELY név alatt megjelent vers.

1904. február 7., *Irodalom: Kaffka Margit*. SZINI Gyula cikke.

Alföldi Híradó

1909. március 24., *A les*. BÁN Jenő verse.

Az Est

1939. január 20., *Pusztai királykisasszony*.

Az Újság

1907. január 5. *Szerkesztői üzenetek*.

1907. július 21., *Tudomány. Irodalom*.

1909. november 6., *Apró hirdetések*

Budapesti Hírlap

1909. április 11., *Heten vagyunk*.

Demokrácia

1948. május 9., *A Bankgasse-től Lisszabonig*. ZS. E. monogram alatt megjelent cikk.

Ellenzék

1903. szeptember 15., *Mükedvelő-előadás*.
 1903. szeptember 29., *Bucsuszó*.
 1903. szeptember 29., *Szerkesztőségünk köréből*.
 1904. január 26., *Körmagyar. Felolvasás*.
 1905. január 21., *Esküvők*.
 1905. június 6., *A hírlapírók közgyűlése*.
 1905. december 2., *Matiné*.
 1905. december 19., *A miskolci festők kiállítása*. FL. K. M. monogram alatt megjelent cikk.
 1907. március 5., *Halálozás*.
 1907. szeptember 10., *Kitüntetett főiskolai diákok*.
 1908. november 19., *Simon János könyve*.
 1908. december 22., *Heten vagyunk*.
 1908. december 24., „*Heten vagyunk*.” – *Versek*.
 1909. január 30., *Heten vagyunk*.
 1909. március 9., *Kedélyes paraszt*. TIMEUS név alatt megjelent cikk.
 1909. március 11., *Mozgósítás Miskolcon*.
 1909. március 18., *A hétről*.
 1909. április 20., *Bucsuzás*. MISKOLCZI SIMON János cikke.
 1911. november 21., *Lévay-ünnepély*.
 1911. december 19., *Az „Ellenzék” karácsonya*.
 1912. április 25., *A Modern Könyvtár új számai*.
 1912. július 23., *Technikus táncestély*.

Esztergom és Vidéke

1906. január 21., *Az Őr*.
 1906. március 4., *Az Őr*.
 1906. szeptember 20., *Az Őr*.

Hódmezővásárhely

1908. június 12., *Conferálás a 48-as bátról*.

Kakas Márton

1909. január 3., *A pitzsburgi tanácsosok*.
 1909. szeptember 26., *Az alsókubini érettségi*.
 1910. április 17., *A paksi jelöltek*.

Kisalföld

1959. április 8. *A 150 milliós rablás*.

Miskolci Napló

1902. június 7., „*Nem kell modern ember*.” BALLOWGH Bertalan cikke.
 1902. július 8., *Té vagy...* FARAGÓ M. József verse.
 1902. július 20., *Vallomás*. FARAGÓ M. József verse.
 1902. július 30., *Éj*. LONELY név alatt megjelent vers.

1903. január 3., *Szilveszter*.

1903. január 29., *Nem szavalok*. FARAGÓ József monológja.

1903. május 28., *A mi mulatságunk*.

1903. június 5., *A mi mulatságunk*.

1903. augusztus 8., *Kinevezés*.

1903. szeptember 13., *Önagysága a hétről*. KOPÉK név alatt megjelent cikk.

1903. szeptember 13., *Miskolci almanach*.

1903. szeptember 30., *Zsurnalisztika*.

1903. december 25., *A színész*. FARAGÓ József cikke.

1903. december 30., *Uj élczlap*.

1904. február 13., *Kaffka Margit*. SZINI Gyula cikke.

1904. február 14., *Kiss Olga*. LONELY név alatt megjelent cikk.

1904. február 19., *A közművelődési egyesület felolvasása*.

1904. március 3., *Hymen*.

1904. október 2., *Szerkesztőségünkéből*.

1909. január 31., *Heten vagyunk*.

1909. március 20., „*Heten vagyunk*.”

1909. március 28., *Megjelent a „Heten vagyunk”*.

1909. április 3., *Megjelent verseskötet*.

1909. április 4., *Heten vagyunk...* DON JOSÉ név alatt megjelent cikk.

1909. június 20., *Esküvő*.

1918. november 27., *Mindenki munkás!* FARAGÓ József cikke.

1918. december 4., *Kaffka Margitról*. K. A. monogram alatt megjelent cikk.

1923. december 16., *Sassy Csaba jubilál*.

1925. január 25., *Miskolci séták*.

Népszabadság

1959. április 3., *Betörök díszmagyarban*.

Népszava

1919. május 9., *A bécsi fehér gárdisták elfogatása*.

Pesti Hírlap

1909. május 4., *Heten vagyunk*.

Pesti Napló

1925. július 8., *A bankgassei milliók*. TURCSÁNYI Gyula cikke.

1925. július 9., *A 140 szovjetmillió talpra állítja a bécsi ellenforradalmat*.

Reggeli Hírlap

1925. november 12. *A zárszámadási bizottság elhatározta a bankgassei milliók elszámolásának újabb felülvizsgálatát*.

1930. február 19., *A „Nyugat” irodalmi estje Miskolcon*.

Somogyi Hírlap

1904. július 19., *Bérlet megszűnése*.
 1904. augusztus 3., *Állami messzelátó torony*.
 1904. augusztus 31., *Idegenek Kaposvárott*.
 1905. szeptember 3., *Egy sugár, valamint Rabság*.
 PÉRY Ilonka versei.
 1905. október 22., *Egy nap*. PÉRY Ilona verse.
 1912. május 12., *Véssey Sándor emléke*. ROBOZ
 István cikke.

Somogyvármegye

1905. július 21., *Egy sugár*. PÉRY Ilonka verse.
 1905. augusztus 25., *Magdolna*. PÉRY Ilonka verse.
 1906. március 18., *Az őr*.
 1909. szeptember 5., *Panasz*. B. PÉRY Ilus verse.
 1909. szeptember 12., *Strófák*. B. PÉRY Ilus verse.

Soproni Napló

1912. június 23., *Úti levelek Erdélyből XIV*. BO-
 DOR Aladár cikke.

Szabadság

1903. március 11., *Multságok*.

Szeged és Vidéke

1907. július 14., *F. Kaffka Margit*.
 1908. szeptember 13., *A Holnap*. PÁLOS Endre
 cikke.

Székely Lapok

1908. február 16., *Heten vagyunk uram, heten!*

Ung

1908. augusztus 23., *Színházi hírek*.

Vasárnapi Újság

1909. április 25., *Almanach-líra*.

IRODALOM

BALOGH Bertalan (szerk.)

- 1904 *A Borsod-Miskolci közművelődési és mú-
 zeum egyesület 1903/4. évi évkönyve*. Bor-
 sod-Miskolci közművelődési és múzeum
 egyesület, Miskolc.

BELITZKY János

- 1982 Miskolczy-Simon János – Nógrád várme-
 gye dualizmuskori utolsó főlevéltárnoka.
A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve,
 VIII. 243–265.

BODNÁR György

- 2001 *Kaffka Margit*. Balassi Kiadó, Budapest.

CSORBA Zoltán

- 1955 Kaffka Margit életének és művészetének
 miskolci kapcsolatai. *Széphalom – Magyar*

*Írók Szövetsége miskolci csoportjának fo-
 folyóirata*, III. évf. 1. sz. 66–70.

DEÁK Gábor

- 1999 Sassy Csaba, a „28-as ember”. In DOB-
 ROSSY István (szerk.): *Emlékkönyv Dr.
 Deák Gábor 80. születésnapjára*. Borsod-
 Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc.
 180–196.

DOBROSSY István (szerk.)

- 1993 *A miskolci Avas*. Herman Ottó Múzeum –
 Borsodi Nyomda, Miskolc.

FÜLÖP Attila

- 1964 *A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei hírla-
 pok és folyóiratok bibliográfiája 1842–
 1963*. II. Rákóczi Ferenc Könyvtár, Mis-
 kolc.

GYÁRFÁS Ágnes

- 1972 Miskolci nőírók a századfordulón. *Borsodi
 Szemle*, XVII. évf. 4. sz. 83–91.

HALMAY Béla–LESZIH Andor (szerk.)

- 1929 *Magyar városok monográfiája: Miskolc
 és Borsod-Gömör-Kishont Egyelőre Egye-
 sített Vármegyeibeli Községek*. A Magyar
 Városok Monográfiája Kiadóhivatala, Bu-
 dapest.

HIDEG Ágnes

- 2016 Miskolczy-Simon János levéltáros, törté-
 néisz, író. *A Herman Ottó Múzeum Év-
 könyve*, LV. 241–254.

- 2020 Kovács Sarolta zongoraművésznő (1891–
 1979). Adatok Miskolczy Simon János-
 né / Thurzó-Nagy Lászlóné életútjához.
A Herman Ottó Múzeum Évkönyve,
 LVIII–LIX. 409–418.

JAKAB Mátyás András–SIMON László

- 2020 Leszih Andor emlékezete. *A Herman Ottó
 Múzeum Évkönyve*, LVIII–LIX. 11–19.

KENYERES Ágnes (főszerk.)

- 1982 *Magyar életrajzi lexikon. Második kötet
 L–Ž*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

KÁRPÁTI Béla

- 1977 Miskolci kistükör. Jegyzetek a város műve-
 lődés- és irodalomtörténetéből. *Napjaink.
 Irodalmi és kulturális lap*, XVI. évf. 11. sz.,
 11.

KOVÁCS Gábor (szerk.)

- 1899 *A Miskolczi ev. ref. főgimnázium értesítője
 az 1898–99. iskolai évről*. Wesselényi és
 Szelényi Könyvnyomdája, Miskolc.

- 1903 *A Miskolczi ev. ref. főgimnázium értesítője
 az 1902–03. iskolai évről*. Forster, Klein és
 Ludvig, Miskolc.

- 1905 *A Miskolczi ev. ref. főgimnázium értesítője
 az 1904–1905-ik iskolai évről*. Forster,
 Klein és Ludvig Könyvnyomdája, Miskolc

- LÉVAY József
 2001a *Szentpéteri üres fészek. Lévy József naplója. I. kötet (1892–1907)*. Szerk.: POR-KOLÁB Tibor. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Herman Ottó Múzeum – Miskolci Egyetem Textológiai Műhelye, Miskolc.
- 2001b *Szentpéteri üres fészek. Lévy József naplója. II. kötet (1908–1917)*. Szerk.: POR-KOLÁB Tibor. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Herman Ottó Múzeum – Miskolci Egyetem Textológiai Műhelye, Miskolc.
- MOHÁCSI Jenő
 1943 Reichard Piroska emlékezete. *Libanon. Az Országos Magyar Zsidó Múzeum Tudományos és Művészeti Egyesület tudományos és művészeti lapja*, VII. évf. 4. sz. 99–100.
- R. KOCSIS Rózsa
 1962 Reichard Piroskáról. (A költőné ismeretlen versei.) *Irodalomtörténet. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata*, L. évf. 3–4. sz. 410–414.
- ROLLA Margit
 1980 *A fiatal Kaffka Margit*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- SZENDREI János
 1911 *Miskolcz város története és egyetemes helyirata. V. kötet: Miskolcz Város története 1800–1910*. Miskolcz város közönsége, Miskolc.
- SZENTMIKLÓSSY Géza szerk.
 1930 *A magyar feltámadás lexikona (A magyar legújabb kor története)*. A Magyar Feltámadás Lexikona Kiadása, Budapest.
- THURZÓ NAGY László
 1965 *Miskolci lexikon 1900–1940*. I/B. köt. Budapest. (kézirat)
- TÓTH Béla
 1906 *Szálló ígék lexikona*. Franklin Társulat, Budapest.
- ÜVEGES Tamás
 2015 „Lemondások csöndes jégmezőin” – Egy elfeledett költőné, Reichard Piroska emlékezete. *Spanyolnátha. Művészeti folyóirat*, XII. évf. 6. sz. Csak online jelenik meg, elérhető az alábbi linken: <http://www.spanyolnatha.hu/archivum/2015-6/64/papir-vaszon-deszka/-lemondasok-csondes-jegmezoin-br-em-egy-elfeledett-kolto-no-reichard-piroska-emlekezete-em-4017/> (Letöltés dátuma: 2021. szeptember 1.)
- VERES László (szerk.)
 2003 *Miskolc története IV/2: 1848-tól 1918-ig*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Herman Ottó Múzeum, Miskolc.
- ZIRCZ Péter
 1964 Kaffka Margit Miskolcon és Miskolcról. *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei*, 6. 46–48.

THEY WERE SEVEN – THE BIRTH AND RECEPTION OF A LITERARY ANTHOLOGY IN MISKOLC AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Keywords: literary history, local history, biography, female authors, literary anthology

In 1909, a collection of poems entitled *We Are Seven* (Hungarian: *Heten vagyunk*) was published in Miskolc, in which young writers and poets connected to the city collectively presented their works to the general public. In the following study, I try to present the character and career of the authors of the volume. Among the biographies, Margit Kaffka's occupies a prominent place as she is the best-known author of the volume. Then, I will go through the circumstances of the birth of *We Are Seven* and its reception in the contemporary national and Miskolc press. Of the criticisms, the article of Andor Leszih deserves special attention, in which he worded quite strongly in connection with the poems of Margit Kaffka, and which article was therefore much criticized later in the technical literature. I present these critiques and also how Leszih felt about his own article decades later.

Mátyás András Jakab

